

ZAKLJUČNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

2. Družba znanja: izobraževanje, vzgoja, raziskovanje in razvoj

2. Šifra projekta:

V5-0228

3. Naslov projekta:

Sistemske možnosti razvijanja poklicne orientacije v gimnazijah

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Sistemske možnosti razvijanja poklicne orientacije v gimnazijah

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

Systemic opportunities for developing professional orientation in gimnazija

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

Poklicna orientacija, poklicna identiteta, kariera, gimnazija, dijak, študij

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

Professional orientation, professional identity, career, gymnasium, student, study

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza na Primorskem, Fakulteta za management Koper

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

/

6. Sofinancer/sofinancerji:

/

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

23078

dr. Anita Trnavčević

Datum: 5.9.2008

Podpis vodje projekta:

dr. Anita Trnavčević

Podpis in žig izvajalca:

dr. Egon Žižmond

rektor UP, prof. dr. Rado Bohinc,
po pooblastilu št. 1706-03/08 z dne 2. 4. 2008
dekan UP FM, prof. dr. Egon Žižmond

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- ☒ a) v celoti
☐ b) delno
☐ c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

/

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- ☐ a) da
☒ b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

/

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Temeljni namen projekta z naslovom "Sistemske možnosti poklicne orientacije v gimnazijah" je bil podati odgovor na vprašanje, kaj se dejansko dogaja s poklicno orientacijo v obdobju srednješolskega izobraževanja in kako lahko na sistemski ravni vplivamo na karierni razvoj posameznikov. Odgovor na zastavljeno vprašanje smo podali s pomočjo teoretičnih izhodišč, ki smo jih predstavili v okviru klasifikacije različnih teoretičnih pristopov k razumevanju razvoja poklicne orientacije in kariere. Uvodoma smo predstavili psihološke teoretične pristope, so npr. teorija lastnosti in zahtev, teorija Ginzberga, Anne Roe, Hollanda, Superja. Le temu je sledila krajša predstavitev nepsiholoških teorij, kot so npr. teorija naključij, ekonomska in sociološka teorij.

Po pregledu teoretičnih konceptov, ki obravnavajo poklicno orientacijo, smo izvedli empirično raziskavo, ki je bila sestavljena iz ankete in intervjuja. Izvedba analize poklicne orientacije v srednjih šolah smo izvedli z dvema merskima inštrumentoma, in sicer: anketni vprašalnik in intervjujev. V prvem delu raziskave smo izvedli anketo. Vprašalnik je bil poslan na šole 11. oktobra 2007. V roku 14 dni smo dobili vse vprašalnike (z vseh šol) vrnjene. Z vidika šol je smo dosegli 100% odzivnost, vključenih je bilo 239 dijakov in dijakinj 4. letnika gimnazij.

V vzorec smo zajeli 9 gimnazij naključno izbranih z liste gimnazij v Sloveniji (vir: www.mss.gov.si). Vprašalnik je bil poslan ravnateljem s spremnim dopisom kot prošnjo, da ga razdelijo enemu oddelku 4. letnika. Oddelke smo določili po zaporedju 2 A oddelka, 2 B oddelka, 2 C oddelka, 1 D oddelka, 1 F oddelka in 1 G oddelka glede na naše predhodno poizvedovanje, koliko oddelkov imajo. Tako smo dosegli različnost tudi po oddelkih. Vzorec sestavlja 45,6 % dijakinj in 54,4 % dijakov.

Na podlagi rezultatov analize vprašalnikov lahko izpostavimo naslednje ugotovitve:

I. Na odločitev za naravoslovno-tehnično ali družboslovno-humanistično študijsko smer pomembno vpliva spol dijaka in dijakinje.

II. Dijaki in dijakinje ekonomskih gimnazij se pogosteje odločajo za družboslovno-humanistične študijske smeri kot dijaki in dijakinje tehniških gimnazij. Slednji se raje odločajo za naravoslovno-tehnične študijske programe.

III. Poklicno-strokovna srednješolska in višješolska izobrazba očeta je povezana z odločitvijo dijakov in dijakinj za družboslovno-humanistične študije.

IV. Dijaki in dijakinje z naravoslovno-tehničnimi študijskimi interesi imajo ponavadi najboljše ocene pri matematiki, dijaki z družboslovno-humanističnimi interesi pa pri slovenskem in tujih jezikih.

V. Najljubši in najboljše ocenjeni učni predmeti so v tesni korelaciji z želenim študijskim področjem dijakov in dijakinj.

VI. Število potencialnih poklicev se z leti zmanjšuje (hitreje na področju družboslovja in humanistike).

VII. Bodoči študenti naravoslovno-tehničnih študijev kolebajo med več različnimi poklici kot družboslovno-humanistični.

VIII. Odločitev za študij dozori v dveh obdobjih (v osnovni šoli in po informativnem

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

dnevu).

IX. Starši in predstavniki fakultet predstavljajo ključno vlogo pri odločanju za posamezno študijsko smer.

V drugem delu raziskave poklicne orientacije smo izvedli intervju. V želji, da bi osvetlili podatke, zbrane z anketnim vprašalnikom in jih primerjali z dejanskim karakteristikami študentov naravoslovno-tehničnih ali družboslovno-humanističnih študijskih programov, smo izvedli skupinski intervju. Skupinski intervju je primeren zaradi interakcije in sprotne spodbujanja med študenti, saj del vprašanj sloni na evociranju podatkov iz spomina.

Vzorec je bil priložnostni. Predstavniki študentov Fakultete za management Koper je razposlal e-pošto študentom prvega letnika in jih povabil k sodelovanju v imenu raziskovalcev. Odzvali so se štirje študenti, od tega tri ženske in en moški. Študentje naravoslovja in tehnike so bili povabljeni k sodelovanju na podoben način, preko osebnih stikov. Odzvala sta se dva moška in ena ženska.

Izvedena sta bila dva skupinska intervjuja s štirimi študenti 1. letnika rednega študija s področja družboslovja (Fakultete za management Koper) in tremi študenti 1. letnika s področja naravoslovja in tehnike (eden iz veterine, en s področja kemije in en iz gradbeništva). Intervjuja sta bila izvedena v maju in juniju 2008.

Na podlagi izvedenih teoretičnih in empiričnih analiz poklicne orientacije v gimnazijah, smo podali dve vrsti predlogov, in sicer za nacionalno in institucionalno raven.

V skladu z ugotovitvami na nacionalni ravni bi bilo potrebno:

- I. vzpostaviti sistem permanentnega razvoja poklicne orientacije;
- II. dopolniti prepoznavnost šol v vlogi agensa poklicne orientacije;
- III. dopolniti sistem sodelovanja šol z ostalimi agensi poklicne socializacije, predvsem starši;
- IV. razvijati vlogo učnih predmetov pri iskanju ustreznih poklicnih poti;
- V. povezovati sfero dela z poklicno orientacijo, saj dijaki in dijakinje pogosto premalo poznajo neposredno vsebino določenih poklicev, za katere se odločajo;
- VI. dodatno razvijati usposabljanje poklicnih svetovalcev, saj pogosto primanjkujejo programi specifičnega usposabljanja in
- VII. dodatno razvijanje novih metod in tehnik poklicne orientacije, saj je premalo (npr. pripomočkov za samousmerjanje), nekaterih pa skoraj ni (skupinske oblike poklicnega svetovanja).

Kljub sistemskemu razvoju omenjenih področij poklicne orientacije je potrebno intenzivno delo v okviru posamezne gimnazije. Slednje je še posebej pomembno ob vzpostavitvi avtonomije šolskega prostora. Glede na to bi morale gimnazije vzpostaviti:

- I. večje sodelovanje učiteljev s šolsko svetovalno službo na področju poklicne orientacije s pomočjo na timskega dela;
- II. poklicna orientacija naj ne bo intenzivirana le v 3. in 4. letniku, temveč naj se skozi celotno obdobje srednješolskega izobraževanja;
- III. informiranje dijakov in dijakinj naj se razširi tudi na področje zaposlovanja, in naj se poudarja pomen pravilne poklicne odločitve, ki je pomemben predvsem pri zmanjševanju osipa v izobraževanju, zmanjševanju števila napačnih odločitev za izobraževanje in

zaposlovanje ter pri povečevanju motivacije dijakov in dijakinj za izobraževanje in usposobljenosti delovne sile;

IV. izvajalci poklicne orientacije naj bodo pozorni na poklicno zrelost svojih dijakov in dijakinj, tiste dijake in dijakinje, ki kažejo nižjo stopnjo poklicne zrelosti in manjše zanimanje glede poklicne odločitve skušajo motivirati in jim objektivno pomagati pri odločanju;

V. šolska svetovalna služba naj aktivno vzpodbuja starše pri spremljanju poklicnega odločanja svojih otrok in jih seznaja s pomembnostjo pravilne izbire, saj so prav starši tisti, ki jim dijaki najbolj zaupajo;

VI. spodbujanje dijakov in dijakinj in informiranje staršev glede obiska interesnih delavnic, poletnih šol in taborov na temo spoznavanja samega sebe in spoznavanja poklicnih področij;

VII. več neposrednega sodelovanja zunanjih ustanov z dijaki in dijakinjami, tako Zavoda za zaposlovanje kot CIPS-ov in

VIII. permanentno uvedbo obiskov študentov, delavcev in delodajalcev, kjer naj učencem čimbolj prepoznavno predstavijo svoje šole, poklice.

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- ☒ a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- ☒ b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- ☐ c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- ☐ d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- ☐ e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- ☐ a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- ☐ b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- ☐ c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- ☐ d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
 - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
 - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- ☐ e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- ☐ f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- ☒ g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- ☒ h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- ☐ i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Ciljno raziskovalni projekt:

- vpliva na razumevanje poklicne orientacije,
- ponuja izhodišče za promocijo tehničnih in naravoslovnih študijskih smeri,
- ponuja osnove za spremembo politik poklicne orientacije,
- ponuja sistematičen prikaz teoretičnih konceptov razumevanja poklicne orientacije,
- skladen razvoj človeških virov v Republiki Sloveniji in
- omogoča izdelavo in dodelavo smernic za nadaljnje delo CIPS-ov, fakultet in Zavodov za zaposlovanje.

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Dolgoročni cilji projekta so:

- sprememba nacionalne politike poklicne orientacije in
- boljša promocija naravoslovno-tehničnih študijskih programov.

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- ☒ a) v domačih znanstvenih krogih;
- ☒ b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- ☒ c) pri domačih uporabnikih;
- ☐ d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

Na javni predstavitvi projekta je bil izražen interes po rezultatih s strani:

- Centra RS za poklicno izobraževanje,
- CIPS-ov in
- ministrstev.

Ob tem je bila izražen interes s strani mednarodne skupnosti s področja šolske zakonodaje (European School Law Association).

3.7. Število diplomantov, magistrstov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

V času projekta je sta sodelovale pri projektu dve podiplomski študentki. Ena izmed njih je že dokončala magistrsko nalogo in trenutno čaka na zagovor. Druga študentka pa je v zaključni fazi izdelave magistrske naloge in bo empirične podatke uporabila tudi v svojem delu.

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi institucijami.

V okviru projekta smo sodelovali s tremi tujimi raziskovalnimi institucijami. Na podlagi projekta smo:

- podpisali sporazum o sodelovanju med Pedagoškim inštitutom in European Social And Educational Foundation iz Španije,
- pripravili prijavo za razpis Evropske komisije v sodelovanju z A9 Counselling iz nemčije in
- na pogovor o sodelovanju prihaja strokovnjak iz Nemčije.

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

Na podlagi mednarodnega sodelovanja je bil:

- prijavljen projekt za Evropsko komisijo in
- podpisan sporazum o sodelovanju med zavodi.

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

V okviru tega projekta smo sodelovali na nekaj mednarodnih konferencah s prispevkom in člankom:

- EMIRDEM 2007,
- ELA konferenca 2007 in
- srečanje v okviru CEDEFOP-a.

Prav tako smo v okviru Ministrstva za šolstvo in šport izvedli javno predstavitev rezultatov raziskave, ki so se jo udeležili predstavniki ministrstev, območnih enot Zavoda RS za zaposlovanje in ostali.

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani: <http://www.izum.si/>

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitevami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.

"Sistemske možnosti poklicne orientacije v gimnazijah"

Anita Trnavčevič, Dejan Hozjan, Nada Trunk Širca, Dušan Lesjak, Slavko Dolinšek

Temeljni namen projekta z naslovom "Sistemske možnosti poklicne orientacije v gimnazijah" je bil podati odgovor na vprašanje, kaj se dejansko dogaja s poklicno orientacijo v obdobju srednješolskega izobraževanja in kako lahko na sistemski ravni vplivamo na karierni razvoj posameznikov.

Po analizi teoretičnih konceptov, ki obravnavajo poklicno orientacijo, smo izvedli empirično raziskavo; metodi zbiranja podatkov sta bili anketa in intervju. V vzorec smo zajeli 9 gimnazij naključno izbranih z liste gimnazij v Sloveniji (vir: www.mss.gov.si), v vsaki gimnaziji pa en oddelek. Dijake zaključnih letnikov smo anketirali, 2 skupini študentov prvega letnika pa intervjuvali. Na podlagi rezultatov analize vprašalnikov lahko izpostavimo naslednje ugotovitve:

I. Na odločitev za naravoslovno-tehnično ali družboslovno-humanistično študijsko smer pomembno vpliva spol dijaka in dijakinje.

II. Dijaki in dijakinje ekonomskih gimnazij se pogosteje odločajo za družboslovno-humanistične študijske smeri kot dijaki in dijakinje tehniških gimnazij. Slednji se raje odločajo za naravoslovno-tehnične študijske programe.

III. Poklicno-strokovna srednješolska in višješolska izobrazba očeta je povezana z odločitvijo dijakov in dijakinj za družboslovno-humanistične študije.

IV. Dijaki in dijakinje z naravoslovno-tehničnimi študijskimi interesi imajo ponavadi najboljše ocene pri matematiki, dijaki z družboslovno-humanističnimi interesi pa pri slovenskem in tujih jezikih.

V. Najljubši in najboljše ocenjeni učni predmeti so v tesni korelaciji z želenim študijskim področjem dijakov in dijakinj.

VI. Število potencialnih poklicev se z leti zmanjšuje (hitreje na področju družboslovja in humanistike).

VII. Bodoči študenti naravoslovno-tehničnih študijev kolebajo med več različnimi poklici kot družboslovno-humanistični.

VIII. Odločitev za študij dozori v dveh obdobjih (v osnovni šoli in po informativnem dnevu).

IX. Starši in predstavniki fakultet predstavljajo ključno vlogo pri odločanju za posamezno študijsko smer.

Rezultati intervjujev pa so osvetlili nekatere vidike rezultatov ankete. Na osnovi ugotovitev smo podali priporočila o možnih sistemskih spremembah izvajanja poklicne orientacije.

Systemic opportunities for developing professional orientation in gimnazija

Anita Trnavčevič, Dejan Hozjan, Nada Trunk Širca, Dušan Lesjak, Slavko Dolinšek

The basic purpose of the project »Systemic opportunities for developing professional orientation in gimnazija« was to provide answer to research questions: »What is actually going on with regard to professional orientation during secondary education? and How could career development of individuals be influenced on systemic level?«

The analysis of theoretical concepts related to professional orientation was followed by empirical research; survey was designed and implemented and data collection methods were questionnaire and interview. 9 gimnazija were selected from the list of secondary schools in

Slovenia (source: www.mss.gov.si) and 1 class from each gimnazija included in the probability sample. We surveyed last year students from selected secondary schools and interviewed 2 groups of students from the first year of the university studies. The following findings based on survey data can be pointed out:

- I. Gender has significant impact on decisions related to study programs in social sciences – humanities and science-technology.
- II. Students from gimnazija with economics streams more frequently choose social sciences-humanities than students from technical gimnazija.
- III. Vocational-technical secondary and high school education level of fathers is related to choice of study programs in social sciences-humanities.
- IV. Students who are interested in science-technology study programs have the best marks at math, while students who are interested in social science-humanities study programs have the best marks in Slovenian and foreign languages.
- V. The best marked subjects and the most favoured subjects are highly correlated with desired study area of students.
- VI. The number of potential professions declines with the years of schooling (more rapidly in social sciences – humanities than in science-technology area).
- VII. Future science-technology students consider between more professions than their co-student who are interested in social sciences-humanities.
- VIII. The decision about study program 'matures' in two periods (in elementary school and after open – information- day event).
- IX. Parents and representatives from faculties play the key role in decision-making process.

Interview results provided some insights into data, gathered by the questionnaire. On the grounds of analysed data and findings, we provided also some recommendations for possible systemic changes in the area of professional orientation.

**ANITA TRNAVČEVIČ, DEJAN HOZJAN, NADA TRUNK ŠIRCA, DUŠAN LESJAK,
SLAVKO DOLINŠEK**

Poročilo o ciljno raziskovalnem projektu

SISTEMSKE MOŽNOSTI RAZVOJA POKLICNE ORIENTACIJE V GIMNAZIJAH

KOPER, SEPTEMBER 2008

KAZALO

1	Uvodnik	2
2	Klasifikacija in obči pregled teorij poklicne orientacije.....	4
2.1	Psihološke teorije	4
2.1.1	Teorija lastnosti in zahtev	5
2.1.2	Teorije Ginzberga, Ginzburga, Axeradain in Herme.....	7
2.1.3	Teorija Anne Roe.....	8
2.1.4	Teorija Johna L. Hollanda	10
2.1.5	Teorija Donalda E. Superja.....	11
2.1.6	Teorije socialnega učenja.....	14
2.1.7	Hoppockova eklektična teorija	15
2.2	Nepsihološke teorije.....	17
2.2.1	Teorija naključij	17
2.2.2	Ekonomske teorije	18
2.2.3	Sociološke teorije.....	19
3	Vidiki poklicne orientacije	20
3.1	Družbeno-ekonomski vidik.....	20
3.2	Družbeno-politični vidik	21
3.3	Medicinski vidik	21
3.4	Psihološki vidik.....	22
3.5	Pedagoški vidik	22
3.6	Psihohigienski vidik.....	23
3.7	Sociološki vidik.....	23
4	Poklicna orientacija v Sloveniji.....	25
4.1	Od poklicnega usmerjanja do poklicne orientacije	25
4.2	Konceptualizacija pojma poklicna orientacija	27
5	Metodologija, analiza in delna interpretacija podatkov	30
5.1	Vzorčenje in vzorec.....	30
5.2	Tabelarni in grafični prikaz podatkov anketiranja	35
5.3	Analiza intervjujev	56
6	Sistemske možnosti nadaljnega razvoja poklicne orientacije v Sloveniji.....	59
	Literatura.....	61
	Priloga – anketni vprašalnik	65

1 UVODNIK

V Sloveniji se tako kot v številnih razvitih državah srečujemo s pomanjkanjem zanimanja mladih za naravoslovne in tehnične študije, kar lahko dolgoročno negativno vpliva na njen razvoj. Pomembno vlogo pri tem ima zagotovo promocija naravoslovnih in tehničnih študijev, predvsem pa sistematično poklicno svetovanje. Kljub jasno začrtanih modelih promocije poklicev, in posledično razvijanja poklicne orientacije, pri učencih v osnovnih šolah, pa ostaja odprto vprašanje poklicne orientacije gimnazijcev, in posredno s tem nezadostnega vpisa v naravoslovne in tehnične študijske smeri. Zavedati se je potrebno, da se poklicna orientacija gimnazijcev bistveno razlikuje od poklicne orientacije učencev. Predvsem se pojavlja razlika zaradi neenakosti v razvojnih stopnjah, drugačnem znanju, spretnostih, sposobnostih itd. Izhajajoč iz navedenih premis bo temeljni namen monografije "Sistemske možnosti razvijanja poklicne orientacije v gimnazijah" prikaz psiholoških, socialnih in ekonomskih dejavnikov in motivov, ki vplivajo na poklicno izbiro in izbiro študijskih programov gimnazijcev ter priprava predlogov za povečanje vpisa gimnazijcev v naravoslovne in tehnične študije.

Da bi lahko podali odgovor na vprašanje, kaj se dejansko dogaja s poklicno orientacijo v obdobju srednješolskega izobraževanja in kako lahko na sistemski ravni vplivamo na karierni razvoj posameznikov, si bomo uvodoma ogledali nekaj teoretičnih izhodišč. Sprehodili se bomo skozi klasifikacijo različnih teoretičnih pristopov k razumevanju razvoja poklicne orientacije in kariere. Uvodoma bomo spoznali psihološke teoretične pristope, ki utemeljujejo poklicni razvoj s pomočjo so potreb, motivov, interesov in sposobnosti posameznika. Nemogoče si je predstavljati razvoj poklicne orientacije, če ne razumemo procesov, ki se odvijajo na osebni ravni otrok in mladostnikov. Pri tem si bomo pomagali s pomočjo teorij kot so npr. teorija lastnosti in zahtev, teorija Ginzberga, Anne Roe, Hollanda, Superja. Slednje bo le nekaj izhodišč, ki nam bodo pomagala razumeti, psihološki ustroj razvoja poklicne socializacije in kariere. Kljub temu, da imajo intrapersonalni dejavniki pomembno vlogo pri poklicni orientaciji, pa si je nemogoče predstavljati poklicno orientacijo izven socio-ekonomskega okvirja oziroma nepsiholoških dejavnikov. Na ta način bomo spoznali širši družbeni kontekst poklicnega razvoja mladostnikov in vlogo posameznega agensa poklicne orientacije. Slednje bo iztočnica za vzpostavitev teorema o možnostih sistema razvoja poklicne orientacije in razumevanje vloge, ki jo imajo starši, sorodniki, učitelji, mediji, fakultete in širša družbena skupnost, v diahronem prerezu mladostnika na poklicnem področju. Ne glede na to, da bomo na sistematičen način prikazali kronologijo teoretičnega razumevanja poklicnega odločanja na intra in interpersonalni ravni, pa bo ostalo odprto vprašanje konceptualizacije poklicne orientacije v slovenskem prostoru.

Čeprav predstavlja poklicna orientacija nov koncept na področju sistematičnega razvoja kariere posameznika, pa smo bili v slovenskem svetovalnem prostoru priče številnim vmesnim korakom. Konceptualizacija »pomoči« mladostniku pri procesu odločanja za posamezen poklic izhaja fenomena poklicno usmerjanje. Ker je slednji vseboval elemente togosti in pomanjkljive angažiranosti mladostnika, ga je nadomestil koncept poklicnega svetovanja. Vendar se tudi slednji ni obdržal do danes. Predvsem zaradi mobilnosti in fleksibilnosti na trgu dela, se je vzpostavila nova paradigma, in sicer koncept poklicne orientacije. Slednja ne ponuja mladostniku konkretnih usmeritev v določeno poklicno dejavnost, ampak ga primarno »oboroži« s paletjo informacij o možnostih o nadaljnjem poklicnem in strokovnem izobraževanju, dogajanju na trgu dela itd. Kljub temu, da sočasno omogoča mladostniku percepcijo lastnih kompetenc in dogajanja na trgu dela, ostaja posameznik središče in ključni akter odločanja. Slednje pa pomembno pogojuje možnosti systemskega vplivanja na mladostnikovo poklicno odločitev. Tako ni moč mladostniku neposredno »sugerirati« za kateri poklic se naj odloči, ampak je potrebno uporabiti subtilnejše metode »prepričevanja«, ki so pogosto pogojene s socio-ekonomskimi mehanizmi, npr. štipendiranje, možnosti zaposlitve, plačni sistem, promocije fakultet in poklicev itd.

Kako mladostniki percipirajo socio-ekonomske dejavnike in agense poklicne orientacije v neposredni praksi, bo ključno vprašanje zadnjega dela monografije. Na podlagi raziskave, ki smo jo opravili na gimnazijcih in študentih naravoslovno-tehničnih in humanistično-družboslovnih študijskih smeri, bomo prikazali kronološko poklicno pot posamezne raziskovalne skupine. Ne samo, da nas bo zanimalo, kako se razvija poklicna pot posamezne skupine, ampak nas bo primarno zanimalo, kje so pomembne razlike med skupinami in kaj je temeljni povod za mladostnikovo odločitev za naravoslovno-tehnično ali humanistično-družboslovno študijsko smer. Odgovor na zastavljeno vprašanje nas bo vodil do prikaza možnih instrumentov, ki bi jih lahko vpeljali na sistemski ravni v želji, da bi uskladili želje mladostnika s potrebami trga dela. Vendar je pri tem potrebno opozoriti, da se pri usklajevanju želja in potreb gibamo na zelo »tankem letu«. Napovedovanje dogajanja na trgu dela čez pet let, ko bi naj mladostnik zaključil svojo dodiplomsko študijsko pot, je ob današnji fleksibilnosti in mobilnosti vse prej kot enostavno. A ravno zato je ukvarjanje s področjem poklicne orientacije ne samo zanimivo, ampak predvsem nujno.

2 KLASIFIKACIJA IN OBČI PREGLED TEORIJ POKLICNE ORIENTACIJE

Kljub zanimivosti poklicnega področja so se s konceptom poklicne orientacije začeli poglobljeno ukvarjati šele konec 18. stoletja, ko se je začel induktiven razvoj teoretičnih pristopov k razumevanju poklicne orientacije. Zagotovo je razlog za pomanjkanje predhodnega raziskovanja poklicnega razvoja posameznika v načelu predestinacije in njegovi socialni določenosti za posamezen poklic. Šele protestantski pogled na poklic, ki je izhajal iz podmene posameznikove izbire poklica, se je odprla možnost teoretične konceptualizacije poklicne orientacije. Ker so raziskovalci primarno izhajali iz intence usklajevanja posameznikovih sposobnosti potrebam določenega poklica oziroma delovnega mesta, so se tesno naslanjali na spoznanja psiholoških ved. Predvsem so jih zanimale individualne razlike, ki so jih pričeli meriti z mentalnimi testi. Z opazovanjem psiholoških karakteristik posameznika in s pomočjo statističnih instrumentov, so generalizirali zakone in iz njih gradili teorijo (po Lapajne 1997, str. 12). Vendar so teoretiki poklicne orientacije kaj kmalu spoznali, da je zgolj psihološko razumevanje poklicne poti posameznika preozko. Pojavila se je potreba po umestitvi poklicne orientacije v družbeni odnos. Posameznikove sposobnosti in motivi za določen poklic se ne oblikujejo zgolj intrapersonalno, ampak so tesno pogojeni z družbenim kontekstom. Slednje je pogojevalo pomemben preskok v razvoju teoretskih konceptov, ki so začeli prehajati iz smeri psiholoških proti nepsihološkim teorijam.¹ Raziskovalci so svoje zanimanje preusmerili iz notranjih na zunanje dejavnike izbire poklica ter na ta način iskali korelacijska razmerja med obojim. Poklicna orientacija je na ta način premaknila fokus svojega opazovanja iz področja psihološke diagnostike na integriran pristop k obravnavanju posameznikove poklicne izbire.² Na ta način pa se odpira polje teoretičnega razumevanja možnosti sistematičnega vplivanja na poklicno orientacijo mladostnikov.

2.1 Psihološke teorije

Kot smo že predhodno navedli poudarjajo psihološke teorije izbire poklica, da je glavni dejavnik pri poklicni odločitvi posameznik. Le ta se sam zavestno odloča in presodi, kateri poklic je zanj najbolj primeren. »Vse psihološke teorije temeljijo na skupni predpostavki, da posameznik svobodno izbira svoj poklic, ter da lahko v določeni meri vpliva na svojo profesionalno prihodnost« (po

¹ Nepsihološke teorije kot ključne navajajo zunanje dejavnike pri izbiri poklica: družinsko poreklo, pripadnost družbeni skupini, vpliv šole, slučajnost izbire... Psihološke teorije ne dajejo pomena vplivu okolja v katerem posameznik živi, temveč poudarjajo pomen lastnosti posameznika, saj izhajajo iz predpostavke, da je posameznik pri izbiri poklica svoboden in v največji meri sam vpliva na izbiro poklica (po Rupar 2001, str. 12).

² Integriran pristop v poklicni orientaciji pomeni, da svetovalec povezuje poznavanje socialno-ekonomskega ozadja in okoliščin s sposobnostmi, spretnostmi in znanjem posameznika, z intenco zadovoljevanja potreb obeh strani (po Zunker 1998, str. 5).

Brančič 1986, str. 35). Vendar pa poklicna odločitev posameznika ni spontan pojav, ampak psihološke teorije predpostavljajo, da je poklicna odločitev večinoma odvisna od značaja posameznika. Res je, da se vsak posameznik odloča o svojem poklicu prostovoljno, kljub temu pa vplivajo nanj njegove osebne želje, motivi in sposobnosti. Zavedati pa se moramo dejstva, da se slednje ne oblikujejo v »vakumu«, ampak v točno določenem socio-kulturnem kontekstu. Slednje se pogosto pojavlja kot kritika psiholoških pristopov k razumevanju poklicne orientacije.

2.1.1 Teorija lastnosti in zahtev

Teorija lastnosti in zahtev je temeljno delo poklicne orientacije, ki se še danes pojavlja kot ključna pri razumevanju zahtev posameznih poklicev oziroma poklicnih področij. Poudariti je potrebno, da je teorija dala pomemben doprinos k klasifikaciji temeljnih pojmov za nadaljnji teoretski pristop in ponudila empirični pristop k praktičnim problemom poklicne orientacije.³

Najstarejša teorija je zrasla iz potreb trga industrijske delovne sile, ki je zahteval predvsem delovno silo za določen tip operacij, ki je bila zadovoljna z delom in brez fluktuacij. Pri iskanju rešitve na zastavljen problem je teoretični pristop k razumevanju poklicne orientacije izhajal iz ugotovitev psihologije individualnih razlik. Že začetnik poklicne orientacije F. Parsons je poklicno svetovanje označil kot stopenjski proces, v katerem spoznavamo lastnosti posameznika in analiziramo zahteve poklica, ter na koncu racionalno primerjamo in usklajujemo prvo in drugo, z intenco iskanja ustreznega poklica za posameznika (po Lapajne 1997, str. 15). Tako se ne razlikujejo zgolj ljudje po svojih lastnostih, kot so npr. psihofizične sposobnosti, znanja, spretnosti itd., ampak se sočasno razlikujejo tudi poklici, glede na naravo dela, zahtevnost itd. Ker pa imamo na eni strani različne ljudi in na drugi različne poklice, obstaja možnost medsebojnega usklajevanja. Slednje pa je mogoče le ob predpostavki, da imamo razvite ustrezne instrumente merjenja lastnosti posameznika in poklica (Rupar 2001, str. 12).

Tako je teorija lastnosti in zahtev intenzivno spodbujala razvoj psihometričnih instrumentov za preučevanje sposobnosti in interesov posameznikov. Pri tem ima pomembno vlogo C. L. Hull, ki je teorijo izpopolnil z testni sposobnosti. Pri svojem delu je uporabljal multiplo regresijsko analizo,⁴ ki na eni strani omogoča posamezniku izbiro najprimernejšega poklica in na drugi za izbiro

³ Teorija se pogosto pojavlja v delih kasnejših avtorjev, ki so na njeni kritiki snovali svoje teorije (Super, Krumboltz). Čeprav lahko danes prebiramo predvsem njene kritike, pa njena prepoznavnost in pojavnost pomeni, da je teorija dala pomembno osnovo za vse nadaljnje teoretsko razmišljanje na tem področju.

⁴ S standardno baterijo testov v validacijski raziskavi je določil za vsak kriterij posebno napovedno enačbo in z njo, iz danih vrednosti napovednih spremenljivk, izračunal pričakovano vrednost kriterija (po Lapajne 1997, str. 16).

najprimernejšega posameznika za posamezni poklic. Glede na napovedno vrednost, ki jo imajo Hullovi testi, so se le ti najpogosteje uporabljali na področju poklicnega svetovanja in izbiranja ustreznih kadrov. Le to je potekalo tako, da se je posamezniku, ki je želel nasvet v zvezi z izbiro poklica, izmerilo vrednosti napovednih spremenljivk in izračunal napovedni kriterije v različnih poklicih. Na podlagi najustreznjšega rezultata s pomočjo multiregresijske analize je svetovalec priporočal posamezniku poklic, kjer je bil pričakovan uspeh največji. Na enak način se je instrument uporabljal v nasprotni smeri, t. j. pri izbiri ustreznega posameznika za specifično delovno mesto. V tem primeru se metoda uporablja tako, da se za vsakega kandidata za določeno delovno mesto izmerijo napovedne spremenljivke, izračunajo pričakovani kriteriji in izberejo kandidati z najvišjimi vrednostmi kriterija (po Lapajne 1997, str. 16).

Ne glede na to, da je teorija lastnosti in zahtev najstarejša teorija s področja poklicne orientacije, pa je še vedno delno uporabna. Vendar ima z današnjega stališča veliko pomanjkljivosti, saj so problemi poklicne izbire danes bolj kompleksni, kot so bila pred slabim stoletjem (po Krumboltz 1997, str. 59). Najpomembnejše pomanjkljivosti, ki jih Lapajne (1997, str. 19-22) očita teoriji lastnosti in zahtev, so:

- lastnosti obravnava statično,⁵
- izbiro poklica šteje za racionalno in zavestno odločitev med znanimi alternativami,⁶
- upošteva le dva načina interakcije med lastnostmi in zahtevami: kontraindikacijo in linearno kombinacijo,⁷
- poudarja kvantitativne informacije in zanemarja kvalitativna dejstva, tako da vloga poklicne vzgoje in informiranja je reducirana na posredovanje dejstev,
- ni mogoče analizirati redkih poklicev, ki jih ni še nihče opravljal,⁸
- metoda dopušča, da pri interpretaciji pripišemo velik pomen lastnostim, ki so posledica družbenih razlik ali običajev,
- metoda ne sledi naglim spremembam v zahtevah poklicev,
- neenakopravna vloga med svetovancem in svetovalcem,
- napovedne veljavnosti v dejanskih poklicnih okoliščinah so relativno majhne in
- metoda ne upošteva medsebojne soodvisnosti več ustanov zajetih v sistem svetovanja.

⁵ Velik del analiz, ki branijo teorijo lastnosti in zahtev, je usmerjen v dokazovanje, da se določene lastnosti, ki ji merimo ne spreminjajo.

⁶ Opazovanje dejanskega procesa odločanja pa kaže na močan vpliv podzvestnih in ne zgolj racionalnih silnic.

⁷ Teorija navaja zgolj absolutno ujemanje ali razhajanje med lastnostmi in zahtevami, zanemarja pa vso paleto vmesnih možnosti, s katerimi se srečujemo pri odločanju o poklicni izbiri v realnem življenju.

⁸ Vzrok za težave izhaja iz podmene, da niso znane vse zahteve poklica.

Kljub temu, da teorija lastnosti in zahtev ni vsebinsko koherentna, »saj gre bolj za prevladujoč način razmišljanja...kot pa za teorijo v pravem pomenu besede« (Lapajne 1997, str. 22), pa ima zgodovinsko vlogo pri razvoju psihologije na področju poklicnega svetovanja in izbora kadrov. V njenih okvirih so se razvila tudi mnoga orodja za proučevanje sposobnosti in poklicnih interesov, ki predstavljajo temelje za razvoj mnogih ostalih, novejših teorij s področja izbire poklica.

2.1.2 Teorije Ginzberga, Ginzburga, Axeradain in Herme

Leta 1951 je interdisciplinarna skupina avtorjev (E. Ginzberg, S. W. Ginzburg, A. Sidney in J. L. Herma) izdala delo z naslovom »Izbira poklica: pristop k obči teoriji«. To delo je nastalo na podlagi premise, da poklicnim svetovalcem manjkajo teoretični temelji. V želji, da bi odpravili ta manjko so se lotili proučevanja in raziskovanja procesa izbire poklica. Njihovo raziskovanje in teorija, ki so jo oblikovali na temelju raziskave, sta bazirali na poglobljeni, intenzivni longitudinalni raziskavi.⁹ Za razliko od teoretikov lastnosti in zahtev so Ginzberg, Ginzburg, Sidney in Herma menili, da je izbira poklica razvojni proces, torej zaporedje odločitev, ki jih posameznik sprejema skozi neko daljše časovno obdobje. V različnem časovnem obdobju se posameznik drugače obnaša, ima drugačen pogled na svet, in različne poklicne želje ter sprejema poklicne odločitve, ki se skozi čas odraščanja razvijajo, med seboj dopolnjujejo, in kombinirajo (po Lapajne 1997, str. 23). V skladu s tem so obdobje poklicnega razvoja razdelili na tri obdobja, in sicer:

1. Fantazijsko obdobje

Otrok med šestim in enajstim letom starosti misli o poklicu v okviru svojih želja in predstav o odraslosti, ki so močno odvisni od različnih vplivov okolja (vrstnikov, odraslih in idolov, s katerimi se identificira). Prav tako ne more presoditi svojih zmožnosti ali priložnosti in omejitev stvarnosti. Misli in verjame, da lahko postane vse, kar si želi (po Lapajne 1997, str. 23-24).

2. Obdobje poskusov

»V obdobju poskusov približno med dvanajstim in sedemnajstim letom starosti se posameznik zave resnosti izbire bodočega poklica. Zave se, da mora poiskati rešitev in pri tem pričakovano zadovoljitev potreb v prihodnosti upoštevati bolj kot trenutne ugodnosti. Odloča se še skoraj povsem v okviru subjektivnih faktorjev: interesov, zmožnosti in vrednot. Večina posameznikov na koncu tega obdobja spozna, da so bili preveč subjektivni in da so njihove odločitve začasne,

⁹ Po mnenju kritikov na majhnem in pristransko oblikovanem vzorcu.

poskusi, pri katerih si pridobijo dodatne izkušnje. Avtorji v tem obdobju ločijo štiri faze: fazo interesov, fazo sposobnosti, fazo vrednot in prehodno fazo« (Lapajne 1997, str. 24).

3. Realistično obdobje

»V realističnem obdobju, od osemnajstega leta starosti naprej, na podlagi poskusov in napak v prejšnjem obdobju večina posameznikov spozna nujnost kompromisa med željami in stvarnostjo. Otroci iz revnejših družin vstopijo vanj praviloma prej kot premožnejši, ki lahko prejšnje faze podaljšajo na račun daljšega šolanja; nekateri posamezniki pa nikoli ne dosežejo stopnje realistične izbire poklica« (Lapajne 1997, str. 23-24). To obdobje avtorji delijo na tri faze: fazo eksploracije, fazo kristalizacije in fazo specifikacije, v kateri posameznik končno zavzame pozicijo in se poklicno specializira. Tako se proces izbire poklica se konča s kompromisom med tistim, kar želi, in danimi možnostmi (glej Lapajne, 1997, str. 23).

Kot smo lahko videli je poklicna socializacija po mnenju avtorjev proces, ki se zaključi relativno hitro. Slednje je vzpodbudilo Ginzberga, da je leta 1972 je dopolnil svojo teorijo. Tako vzpostavi razumevanje poklicne socializacije kot permanenten in vseživljenjski proces. Slednje pa potrjuje osnovno intenco Ginzbergove teorije, da se popolnoma osredotoči na posameznika in na procese, ki se tekom njegovega odločanja za določen poklic, dogajajo v intrapersonalno. Tako niso primarno v ospredju zahteve poklica oziroma delovnega mesta, kot smo to lahko videli pri teoriji lastnosti in zahtev, ampak vse glavno poteka na psihični ravni posameznika. Tako ni temeljna intenca poklicnih svetovalcev komparacija lastnosti in zahtev, ampak predvsem informiranje in usmerjanje (po Lapajne 1997, str. 25).

2.1.3 Teorija Anne Roe

Anna Roe je pri iskanju odgovora na poklicno izbiro posameznika povezovala psihoanalitično teorijo G. Murpha in motivacijsko teorijo A. H. Maslowa. »Človek razpolaga z generično determinirano psihično energijo in jo neprostovoljno troši na način, ki ga pogojujejo izkušnje v zgodnjem otroštvu in tako vplivajo na razvoj individualnih lastnosti« (Lapajne 1997, str. 26). Teorija poudarja nezvestne motivacijske dejavnike izbire poklica, saj poklic in delo zadovoljujeta številne potrebe, pri čemer prevzema hierarhijo potreb po Maslowu: od fizioloških potreb do potrebe po aktualizaciji samega sebe. Z razlikami v motivaciji razlaga različne dosežke oseb z enakimi sposobnostmi. S tega vidika je teorija A. Roe zanimiva, ker je izpostavila drugačen zorni kot smo ga lahko zasledili pri predhodnih dveh teorijah. Namesto lastnosti posameznika ali zahtev delovnega mesta izpostavi pomen zgodnjega obdobja otroštva pri oblikovanju motivacijskih

dejavnikov, interesov, sposobnosti in vrednot kot ključnih dejavnikov njegove poklicne izbire Ker pa izhaja iz psihoanalitičnega koncepta je razumljivo, da je za izhodiščno točko poklicne socializacije postavljena primarna družina. Skozi zgodnje družinske izkušnje otrok razvija temeljna stališča, interese in sposobnosti, ki pridejo do izraza pri izbiri poklica v odraslem obdobju (po Rupar 2001, str. 13). Tako posamezniki, ki izbirajo isti poklic, nimajo samo podobnih osebnih lastnosti, temveč tudi podobne izkušnje iz otroštva. Slednje je posledica ugotovitve A. Roe, da se v otroštvu izoblikuje primarna usmerjenost k ljudem ali stvarjem, kar je odvisno od tega kakšno pozornost posvečajo starši svojim otrokom.¹⁰ Posameznikova poklicna izbira je lahko usmerjena v personalni odnos (delo z ljudmi), ali v zaposlitve, ki niso personalno usmerjene (tehnologija). Tako je kvalificirala tudi poklice v tiste, ki so osebno usmerjeni in tiste, ki niso osebno usmerjeni in jih razporedila v osem poklicnih kategorij, in sicer:

- storitve,
- stiki s strankami,
- organizacija,
- proizvodnja,
- aktivnosti na prostem,
- znanost,
- kultura in
- umetnost (po Cvetko 2002, str. 27).

Tako kot F. Parsons je tudi A. Roe opozorila na motivacijsko plat izbire poklica in jo obravnavala kot enkratni dogodek in ne proces. Hkrati pa je dosedanje teorije nadgradila z vzpostavitvijo temeljev za nadaljnje psihološke klasifikacije poklicev. Kljub temu pa lahko teoriji A. Roe očitamo »napako« psihoanalize, in sicer, da pojasnjuje obnašanje odrasle osebe izključno z izkušnjami iz otroštva pri tem pa zapostavlja vse ostale determinante, ki se pojavljajo v kasnejših življenjskih obdobjih. Hkrati Lapajne (1997, str. 26) očita teoriji, da njene temeljne domneve izhajajo iz psihološke analize precej redkih poklicnih skupin, ki se pojavljajo na višjih ravneh zahtevnosti dela.¹¹ Tako lahko njeni teoriji očitamo metodološko spornost, saj svojih predpostavk ni preverila na večji paleti (tradicionalnih) poklicev.

¹⁰ Ljubeče družinsko okolje potencira poklicno usmerjenost k ljudem, zavračanje v družini pa izoblikuje poklicno usmerjenost k stvarjem.

¹¹ A. Roe je teorijo zasnovala na podlagi raziskovanja osebne značilnosti poklicnih umetnikov in vodilnih naravoslovce različnih disciplin.

2.1.4 Teorija Johna L. Hollanda

J. L. Holland je avtor Tipološke teorije poklicev. Prvič jo je predstavil leta 1973 v monografiji z imenom »Making vocational choices: A theory of careers«. Tipološka teorija poklicev izhaja iz tipološkega razumevanja psihologije osebnosti in iz zgodovinskega razvoja vprašalnikov poklicnih interesov.

Posameznikove poklicne odločitve so odvisne od posameznikove inteligentnosti, socialnoekonomskega položaja, gospodarskih razmer, izobrazbene ravni in zdravja. Kasnejše zadovoljstvo, stabilnost in uspeh pri poklicnem delu pa so predvsem odvisni od tega, ali je posameznik izbral okolje, ki ustreza njegovemu tipu osebnosti. Če nekoliko posplošimo njegove ugotovitve, lahko razložimo njegovo teorijo s pomočjo naslednjih točk:

»1. V naši kulturi lahko večino ljudi razvrstimo v enega od šest tipov osebnosti:
(R) realistični - daje prednost dejavnostim, ki vsebujejo nedvoumno, urejeno in sistematično ravnanje s predmeti, stroji,

(S) socialni - daje prednost dejavnostim, ki vključujejo delo z ljudmi; želi informirati, izobraževati, razvijati in zdraviti,

(I) raziskovalni - daje prednost dejavnostim, ki vsebujejo opazovalno, simbolično, sistematično in ustvarjalno raziskovanje fizikalnih, bioloških in kulturnih pojavov, da bi jih razumel in kontroliral,

(E) podjetniški - daje prednost dejavnostim, kjer gre za delo z ljudmi, da bi dosegli kak podjetniški ali organizacijski cilj,

(A) umetniški - daje prednost nejasnim, svobodnim in nesistematičnim dejavnostim, v katerih na stvarnem ali humanem področju ustvarja umetniške oblike,

(C) konvencionalni - daje prednost dejavnostim, ki vključujejo nedvoumno, urejeno in sistematično delo s podatki, urejanje arhiva, razmnoževanje gradiva itd....

2. Na enak način lahko razvrstimo tudi okolja na: realistično, socialno, raziskovalno, podjetniško, umetniško, konvencionalno;

3. Ljudje iščejo posamezna okolja, katera bi jim omogočila, da uporabijo svoja znanja in sposobnosti, da izrazijo svoja stališča in vrednote in prevzamejo odgovarjajoče vloge;

4. Obnašanje posameznika je odvisno od interakcije med njegovimi osebnostnimi lastnostmi in karakteristikami njegovega okolja« (Holland 1973, str. 2-4).

Kasneje je Holland med pomembne dejavnike izbire poklica, poleg interakcije med lastnostmi posameznika in karakteristikami okolja, vključil še ekonomske, socialne in izobraževalne vidike. Če

poznamo interakcijo med osebnostjo in značilnostmi okolja lahko po Hollandu napovemo poklicne izide, kot so: izbira poklica, spremembe zaposlitve, poklicna uspešnost in druge vidike izobraževalnega in poklicnega dogajanja (Lapajne 1997, str. 42).

Tako je izbira poklica posledica celotne osebnosti. »Izbira poklica ne pomeni le vrste dela, ki ga kdo opravlja, temveč tudi določen družbeni položaj, družbeno vlogo in stil življenja v celoti. Medtem ko teorija lastnosti in zahtev gleda na poklicne stereotipe odklonilno in jih predvsem obravnava kot nevarnost, da pride do poklicnih dezinformacij, pa imajo za Hollanda poklicni stereotipi zanesljiv in pomemben psihološki in sociološki pomen...« (Lapajne 1997, str. 45). Hkrati pa lahko zasledimo določene stične točke tudi s teorijo A. Roe, saj je menil, da starši ustvarjajo svojim otrokom karakteristično okolje in s tem možnost, da pridobijo tipološko obarvane osebne lastnosti. Vendar ne pripisuje ključnega pomena zgodnjim družinskim vplivom na razvoj osebnosti in hkrati dopušča hereditarne vplive.

2.1.5 Teorija Donalda E. Superja

D. E. Super, v nasprotju s Hollandom, v svojih delih izhaja iz kritike teorije lastnosti in zahtev. V svoji razvojni teoriji, ki jo je postopoma razvijal skoraj šestdeset let, se je najprej usmeril v preučevanje poklicnega razvoja, kjer je preučeval vpliv stvarnosti na razvoj posameznikove kariere.

Superjev model se uporablja za pojasnitev, kako biografske, psihološke in socioekonomske determinante vplivajo na razvoj poklicne poti (Zunker 1998, str. 36). Z t. i. »modelom oboka« so predstavljeni dejavniki, ki pomembno vplivajo na oblikovanje koncepta samopodobe¹² in aktivne življenjske vloge v družbi. Obok ima dva osnovna kamna, eden predstavlja biološko, drugi geografsko osnovo. Biološka osnova podpira osebo in njene psihološke karakteristike, geografska osnova pa podpira družbene vidike. Stebra sta povezana v lok s čemer je ponazorjena nujnost interaktivnega vpliva med obema sferama za stabilni razvoj osebnosti v času razvoja in rasti. Steber, ki se dviga iz biološke osnove sestavljajo potrebe, inteligenca, vrednote, zmožnosti, nadarjenost in interesi. To so faktorji, ki so spremenljivke osebnosti. Steber, ki se dviga iz geografske osnove pa vključuje vplive okolja, šole, družine, vrstnikov, trga delovne sile, gospodarstva in družbene dejavnike. Slednje predstavlja faktorje, ki zadevajo socialno politiko in zaposlitveno prakso (Zunker 1998, str. 36).

¹² Superjev termin self-concept tako kot Lapajne (1997, str. 29) prevajam kot samopodoba, čeprav so možne sopomenke tudi pojmovanje samega sebe, predstava o sebi, samozavedanje, samopojmovanje ali pojmovanje sebe. Za razliko od Cvetka (2002, str. 25), ki Superjev termin self-concept prevaja kot koncept jaza.

D. E. Super je razčlenil intrapersonalne dejavnike na: inteligenco, zmožnosti, nadarjenost, potrebe, vrednote in interese. Pri tem je poizkušal definirati razliko in medsebojno povezanost med tremi ključnimi notranjimi dejavniki poklicne izbire: potrebami, vrednotami in interesi. »Potrebe so zahteve, manifestacije psihološkega stanja, kot je npr. lakota, in so povezane s preživetjem. So rezultat interakcije med osebo in okoljem. Vrednote so rezultat nadaljnega oplemenitenja skozi interakcijo z okoljem, ki ga oblikujejo materialni in človeški faktorji. Rezultat socializacije je ustanovitev takih objektov, ki jih ljudje iščejo, da bi zadovoljili svoje potrebe. Interesi so aktivnosti skozi katere ljudje poizkušajo doseči vrednote in s tem zadovoljiti svoje potrebe« (Super 1995, str. 54). »Potrebe nam pomagajo razumeti videz in značilnosti ljudi - zakaj in kako delajo stvari; toda ne pomagajo predvidevati izobraževalno ali poklicno obnašanje ljudi - kaj bodo naredili. Vrednote in interesi po drugi strani so bližje aktualni življenjski izbiri. Vrednote so stvarno iskanje v vedenju in interesi so aktivnosti v katerih so vrednote iskane« (Super 1986, str. 3).

Postavil je torej ločnico med notranjimi in zunanjimi dejavniki poklicne izbire in hkrati opozori na pomen interaktivnega vpliva med njimi. Interaktivno učenje je temeljni koncept, ki oblikuje posameznika, medtem ko srečuje ljudi, ideje, dejstva in objekte v svojem osebnem razvoju. Iz napisanega je razvidno, da je med notranjimi dejavniki poklicne izbire izpostavil vlogo vrednot in interesov, vendar je hkrati opozoril na problem terminologije in merjenja vrednostnega prostora posameznika, saj različni raziskovalci, ki jih je Super preučeval, v svojih empiričnih raziskavah uporabljajo različno terminologijo in prihaja do prekrivanja pojmov potrebe, vrednote in interesi. Vendar že Super poudari, da »tudi če vrednote ocenimo z merili, ki so izmišljena s katere druge perspektive, jih je mogoče v kontekstu objektivno meriti« (Super 1995, str. 57).

V sodelovanju z Dorothy D. Nevill (1986) in mednarodnim konzorcijem psihologov je v okviru raziskave Work Importance Study oblikoval merski instrument za merjenje vrednot, ki ga je poimenoval The Values Scale (v nadaljevanju VS). Ker je VS je uporaben instrument za merjenje vrednot različnih starostnih in poklicnih skupin, ga uporabljajo pri individualnem svetovalnem delu, skupinskem ocenjevanju, v delavnicah za karierni razvoj, pregled potreb in v raziskavah z drugimi spremenljivkami kot so interesi, poklicna zrelost, spol in socialno-ekonomski status. S pomočjo 106 vprašanj o temah, ki so pomembne za posameznika, v okviru štiristopenjske lestvice ocenjuje 21 vrednot (Super 1986, str. 1). Merjene vrednote zajete v VS so prikazane v Tabeli št. 1.

Tabela št. 1: Superjeva VS lestvica vrednot in primeri izjav

VREDNOTE	PRIMERI IZJAV
možnost uporabe (Ability Utilization)	uporablja vse svoje znanje in veščine
Uspešnost (Achievement)	ima rezultate, ki kažejo, da je naredil dobro
Napredovanje (Advancement)	gre naprej
estatika (Aesthetisc)	dela življenje lepše
nesebičnost (Altruism)	pomaga ljudem s problemi
Oblastnost (Authorty)	pove drugim kaj naj naredijo
Samostojnost (Autonomy)	dela po svojih željah
ustvarjalnost (Creativity)	odkriva, razvija ali oblikuje nove stvari
ekonomsko nagrajevanje (Economic Rewards)	ima visok življenjski standard
življenjski slog (Life Style)	življenje uglaseno z lastnimi idejami
osebni razvoj (Personal Develpment)	se razvija kot osebnost
fizična aktivnost (Physical Activity)	ima veliko vaj
prestíž (Prestige)	je občudovan po veščinah in znanju
tveganje (Risk)	prevzema tveganje
socialna vključenost (Social Interaction)	dela stvari z drugimi
socialni odnosi (Social Relations)	je s prijatelji
pestrost (Variety)	vsak dan je drugačen
delovni pogoji (Working Conditions)	ima dober prostor in svetlobo za delo
kulturna identiteta (Cultural Identity) ¹³	živi v okolju, ki sprejema njegovo raso in vero
fizično dokazovanje (Physical Prowess)	ima fizično delo
ekonomska varnost (Economic Scurity)	ima redno in sigurno zaposlitev

Vir: Super 1986, str. 8

Kot smo lahko videli predhodno je Superjeva teorija naredila pomemben napredek na področju prakse poklicnega svetovanja, saj je postopke svetovanja podkrepila z raziskavami psihologije poklicnega razvoja in izbire. Na podlagi raziskav je razširila seznam lastnosti posameznika, ki so pomembne pri načrtovanju kariere in poklicnem svetovanju. Sočasno pa teorija priporoča nepretrgano spremljanje relevantnih lastnosti in stopnje poklicnega razvoja. Z empiričnimi raziskavami je Super dokazal temeljno izhodišče teorije, da gre pri izbiri poklica za razvojni proces.

¹³ Zadnje tri vrednote niso bile uporabljene v vseh državah, kjer je potekala raziskava (Super 1986, str. 1).

in za realizacijo samopodobe posameznika. Žal pa je sociološka plat razvoja kariere tej teoriji bolj dodana in premalo upoštevana. Slabost teorije je, da ni zadosti navodil, kako naj poklicni svetovalec uporabi množico pridobljenih informacij (Lapajne 1997, str. 37). A ne glede na kritike ne moremo mimo dejstva, da ima ta teorija zgodovinsko vlogo pri razvoju psihologije na področju poklicnega svetovanja in izbora kadrov.

2.1.6 Teorije socialnega učenja

Ena izmed teorij, ki ni izključno psihološka, je zagotovo teorija socialnega učenja, saj se pogosto spogleduje z družbenimi razmerji. John D. Krumboltz in njegovi sodelavci so se pri razvoju svoje teorije, s katero so razložili sprejemanje odločitev v okviru kariere sklicevali na Bandurovo teorijo socialnega učenja. Teorija je zgrajena na štirih osnovnih sestavinah:

1. Prirojene lastnosti posameznika, kot so rasa, spol, telesni videz in domnevno podedovanimi sposobnostmi motoričnega, intelektualnega in perceptivnega vedenja.
2. Dogodki in stanja v okolju, ki se tičejo družbene klime, individualnih izkušenj, trga dela, izobraževalnih zmožnosti, družbenih politik ki vplivajo na poklicne odločitve, delovna zakonodaja, sindikalne zahteve in postopki upokojevanja.
3. Zgodovine učenja, ki jih delimo na dve vrsti; asociativno učenje, pri katerem posameznik opazuje odnose med dogodki, in instrumentalno učenje, pri katerem posameznik deluje na okolje neposredno z izidi, ki jih je mogoče opazovati.
4. Spretnost, kako se lotevati naloge. Ta spretnost izvira iz interakcij med podedovanimi lastnostmi, dogodki okolja in zgodovinami učenja. Ob teh izkušnjah se posameznik razvija in uči uporabe številnih spretnosti in stališč, kamor štejejo delovni standardi, delovne vrednote, delovne navade, zaznavne navade, kognitivne spretnosti in afektivni odgovori na vsako novo nalogo (Lapajne 1997, str. 48).

Na podlagi kombinacije navedenih indikatorjev Krumboltz predvideva tri ključne posledice, in sicer:

1. Posplošitve opazovanja sebe - so pogledi na samega sebe, ki se jih posameznik uči v različnih življenjskih izkušnjah in se navadno kažejo v obliki interesov, ki jih posameznik izraža.
2. Spretnost, kako se lotiti naloge - kako posameznik razlaga svoje okolje in ga napoveduje. Izjave o svoji uspešnosti v karieri so pomemben primer dispozicije odločanja.
3. Izidi ukrepov - specifična vedenja, ki se tičejo sprejemanja odločitev in se razvijajo na podlagi posplošitev opazovanja sebe in spretnosti odnosa do naloge:

prijave na razpisana delovna mesta, učenje specifičnih delovnih spretnosti, itd. (Lapajne 1997, str. 49).

Vidimo lahko tesno povezavo med intrapersonalnimi in interpersonalnimi dejavniki poklicnega razvoja, kar je opisano v naslednji trditvi: »Ljudje prinašajo v svoja specifična okolja skupek genetično in družbeno podedovanih značilnosti. Značilnosti in okolja vplivajo drug na drugega. Iz tega izhajajo pogledi na samega sebe, ki vplivajo na vedenja posameznika v zvezi z delom. Ta vedenja preoblikujejo naravne in programirane podkrepiteve ali kazni« (Lapajne 1997, str. 50).

Krumboltz prehaja od teorije odločanja o karieri k teoriji svetovanja za kariero, ki spodbuja ljudi, naj razširijo svoje zmožnosti in interese na podlagi sprememb v konceptu dela. Poklici niso več stabilni, zato se morajo ljudje pripravljati na spremembe delovnih nalog. Zastarel postaja tudi sam pojem dela (v smislu »job«), saj delo ni več le proizvodnje novih izdelkov za trg, temveč trženje samih sebe v okviru organizacij (Lapajne 1997, str. 50). To so spremembe, ki močno vplivajo tudi na poklicno svetovanje, ki ni namenjeno več le enkratnemu dogodku - izbiri poklica, temveč je proces, ki spremlja posameznika pri njegovem oblikovanju kariere. Poklicno svetovanje mora spodbujati posameznika k nenehnemu učenju in razvoju svojih spretnosti, da bodo zaposleni ostali konkurenčni v svojem delovnem okolju, ki se nenehno spreminja.

Vendar se koncept poklicnega svetovalca v sodobnosti spreminja, saj je njegova glavna naloga da spodbuja učenje svetovancev, ter je njihov trener, vzgojitelj in mentor. Tam, kjer se je v okviru ostalih teorij o poklicnem razvoju proces poklicnega svetovanja zaključil, se v Krumboltzovi teoriji nahaja izhodišče za nadaljnje učenje in prilagajanje na spreminjajoče delovno okolje. Tehnike in orodja svetovalca, s katerimi skuša vplivati na razvoj in ravnanje svetovancev, Krumboltz imenuje intervencije.

2.1.7 Hoppockova eklektična teorija

V želji, da bi olajšal delo strokovnjakom na področju poklicnega svetovanja, je Hoppock (1976) v svojem učbeniku o poklicnem informiranju skušal na razumljiv način povzeti tiste točke, v katerih se strinja več teoretikov. Pri tem se je osredotočil na tista teoretična načela, ki vplivajo na svetovalčevo vsakdanje delo, manjšo pozornost pa posveča merskim elementom, kot smo to lahko videli npr. pri teoriji lastnosti in zahtev.

Po mnenju Hoppocka so skupne točke teorij poklicnega razvoja:

- »Poklice izbiramo za to, da zadovoljimo svoje potrebe.
- Poklic, ki ga izberemo, je tisti, za katerega verjamemo, da bo kar najbolj zadovoljil potrebe, ki so za nas najbolj pomembne.
- Potrebe lahko zaznavamo intelektualno, lahko pa jih le nejasno čutimo kot privlačnosti, ki nas »vlečejo« v določeno smer. Potrebe lahko vplivajo na izbiro v obeh primerih.
- Poklicni razvoj se začne, ko se prvič zavemo, da nam lahko poklic pomaga zadovoljiti potrebe.
- Poklicni razvoj napreduje in poklicne izbire se izboljšujejo, ko postajamo bolj zmožni napovedovati, v kolikšni meri utegne zaželeni poklic zadovoljiti naše potrebe. Naša zmožnost takšne napovedi je odvisna od tega, koliko vemo o sebi in o poklicih in od tega, v kolikšni meri smo zmožni jasne misli.
- Informacija o nas samih vpliva na izbiro poklica tako, da nam pomaga spoznati, kaj želimo in kaj lahko ponudimo v zameno.
- Informacija o poklicih vpliva na izbiro poklica tako, da nam pomaga odkriti posledice, ki utegnejo zadovoljiti naše potrebe, kaj nam ti poklici ponujajo in kaj bodo od nas zahtevali.
- Zadovoljstvo z delom je odvisno od tega, v kolikšni meri delo, ki ga opravljamo, zadovoljuje potrebe, za katere čutimo, da bi jih moralo. Stopnja zadovoljstva je določena z razmerjem med tistim, kar imamo, in tistim, česar si želimo.
- Zadovoljstvo lahko izvira iz dela, ki zadovoljuje naše današnje potrebe, pa tudi iz dela, ki obeta, da jih bo zadovoljilo v prihodnosti- ali celo iz dela, za katerega mislimo, da nam bo pomagalo dobiti delo, ki si ga želimo.
- Izbira poklica se vedno lahko spremeni, kadar verjamemo, da bo sprememba boljše zadovoljila naše potrebe« (Hoppock v Lapajne 1997, str. 51-52).

Sočasno pa išče odgovor na vprašanje prenosa teoretičnih ugotovitev na neposredno svetovalno delo. Le te lahko strnemo na naslednji način:

- »Svetovallec se mora vedno zavedati, da se lahko potrebe svetovanca razlikujejo od svetovalčevih potreb.
- Svetovallec mora delovati v okviru svetovančevih potreb.
- Svetovallec mora poskrbeti za vsako priložnost, da bo svetovanec lahko opredelil in izrazil svoje potrebe.
- Svetovallec mora biti pozoren, da zazna in si zapomni potrebe, ki mu jih svetovanec zaupa.
- Svetovallec naj bi pomagal svetovancu, da dobi kakršnokoli informacijo, ki jo potrebuje o sebi in poklicih.

- Svetovalec naj bi svetovancu pomagal odkriti poklice, ki utegnejo zadovoljiti njegove potrebe.
- Svetovalec naj bi pomagal svetovancu predvideti, v kolikšni meri utegne vsak poklic, o katerem razmišlja zadovoljiti njegove potrebe.
- Svetovalec naj dobi poklicno informacijo, ki jo potrebuje za to, da lahko pomaga svetovancu zadovoljiti njegove lastne potrebe.
- Svetovalec naj bo svetovancu ob strani v procesu vključevanja, da mu bo v morebitno pomoč, če zaželeno delo ne bo dostopno.
- Svetovalec naj bi svetovanca spremljal nekaj mesecev po vključitvi, da bi videl, koliko delo, ki ga opravlja, zadovoljuje potrebe, ki naj bi jih po mnenju svetovanca« (Hoppock v Lapajne 1997, str. 52-53).

Vidimo lahko, da Hoppockova eklektična teorija poudarja težišče poklicnega svetovanja na svetovancu, njegovim potrebam in njegovemu razvoju ter lahko kritičnemu svetovalcu pokaže izhod iz marsikateri dileme, ki jo povzroča njegova dvojna družbena vloga v konfliktu med interesi ustanov in posameznikov.

2.2 Nepsihološke teorije

Nepsihološke teorije dokazujejo, da se glavni dejavniki poklicne odločitve nahajajo v okolju posameznika. Individualnih lastnosti posameznikov, kot so inteligenca, interesi in druge osebne lastnosti, nepsihološke teorije ne upoštevajo kot primarne dejavnike izbire poklica. Izhajajoči iz delitve teorij glede na ključne dejavnike, lahko v okvir nepsiholoških teorij vključimo:

1. teorijo naključij,
2. ekonomske teorije in
3. sociološke teorije.

2.2.1 Teorija naključij

Teorija naključij je ena od najbolj razširjenih in laičnih razlag o tem, kako se posamezniki odločajo o izbiri poklica. Kot je razvidno že iz samega imena, je v tej teoriji naključje edini in najpomembnejši dejavnik pri odločitvi o izbiri poklica. Po teoriji naključij je namreč izbira poklica posledica slučajnih okoliščin in dogajanj, v katerih se posameznik znajde v času odločitve. Na

njegovo odločitev naj bi vplivali npr. nepričakovano veliko nasledstvo, prijateljeva odločitev za določen poklic itd. Predstavniki te teorije so sociologi Miller, Form in Caplow.

2.2.2 Ekonomske teorije

Predstavniki teorije so ekonomisti, ki trdijo, da se posamezniki raje odločajo za določene poklice na podlagi zaslužka. Več materialnih koristi kot poklic ponuja, večja je zainteresiranost za ta poklic. Višina zaslužka, ki ga poklic ponuja pa je odvisna od ponudbe in povpraševanja na trgu delovne sile. Večje, kot je povpraševanje po delavcih določenega profila, in manjša kot je ponudba specifične, za ta poklic kvalificirane delovne sile, večji so zaslužki.

Ta teorija bi držala, če bi obstajala popolna svoboda izbire poklica. Vendar pa je svoboda izbire poklica omejena z družbeno-ekonomskimi kapitalističnimi odnosi, na podlagi katerih so te teorije zasnovane. V zgodovini so bili mnogi poklici dostopni le višjemu družbenemu sloju ljudi, izobraževanje za poklice, ki kasneje nudijo velike zaslužke pa drago in nedostopno širokim ljudskim množicam. Prihodki torej niso edini dejavnik, ki sodeluje pri izbiri poklica. H. F. Clark trdi, da je izbira poklica odvisna ne le od ponudbe in povpraševanja na trgu delovne sile, temveč prav tako od poznavanja posameznih poklicev, njihovih relativno dobrih in slabih strani, ter stroškov izobraževanja.

L. G. Thomas pa je zagovornik teze, da je izbira poklica funkcija treh osnovnih, med seboj neodvisnih spremenljivk:

- prihodkov,
- profesionalnega prestiža in
- ugleda in strokovne usposobljenosti delavca (Crites 1986, str. 33).

Nahajamo se v času kapitalizma, ko ekonomska teorija izbire poklica postaja vedno bolj aktualna. Glavno vodilo v življenju so denar in materialne stvari. Med ljudmi se je razširilo potrošništvo, to je prepričanje, da je človek vreden toliko, kolikor ima oz. kolikor si lahko privošči. Odnos med konceptoma delo in kapital je postal v današnji moderni kapitalistični družbi izredno pomemben, saj je delo, ki nudi dobre zaslužke, v tej družbi zelo cenjeno in zaželeno. Opisana situacija ima na poklicno orientacijo nedvomne implikacije, kar se primarno odraža v vrednostnem sistemu, ki pogojuje poklicni razvoj posameznikov.

2.2.3 Sociološke teorije

Sociologi in teoretiki sociologije so ustvarili svoj pristop k konceptualizaciji izbire poklica. Glavni predstavniki sociološkega pristopa so Miller, Form, Caplow in Hollingshead, ki zagovarjajo, da je družbena pripadnost posameznika in njegov socialni položaj (status) v družbi glavni dejavnik izbire poklica.

Miller in Form bistvo svoje sociološke teorije, kjer je socialni položaj v družbi glavni dejavnik pri izbiri poklica dokazujeta s pomočjo teorije naključij. Po njunem mnenju je človeku že ob svojem rojstvu določeno kateri družini, rasi, nacionalnosti, družbenemu položaju itd. bo pripadal. Na podlagi tega imajo različni posamezniki, ki se rodijo različnim staršem, v različnih okoliščinah, različne možnosti za izobraževanje in za izbiro poklica. Le-ta naj bi bil namreč determiniran s položajem, ki ga ima posameznik v družbi, poklicni cilj in uspeh pa naj bi bila odvisna od procesa poskusov in napak (Brančič 1986, str. 34).

Drugi teoretik, ki je ustvarjal na področju socioloških teorij je G. Caplow. Veliki pomen pri izbiri poklica pripisuje naključju. Otroci naj bi se namreč odločali za poklic, ki ga opravljajo njihovi starši in nadaljevali družinsko poklicno tradicijo. G. Caplow trdi, da so veliki ameriški farmarji pravzaprav sinovi farmarjev, ki nadaljujejo družinsko poklicno tradicijo; kar je pravzaprav logično, saj ti farmarji že kot otroci, ki živijo na farmi pomagajo svojim staršem pri delu, v delo vložijo mnogo svojega prostega časa, in si pridobijo delovna znanja in izkušnje. Caplow je prepričan, da »otroci nasledijo nivo poklicev ki jih imajo njihovi starši in izbirajo poklice v omejenem rangi poklicev, ki so značilni za družben položaj kateremu pripadajo« (Caplow 1998, str. 71).

B. Hollingshead je na podlagi poskusov in raziskav, ki jih je izvajal 1.1941 in jih je poimenoval »mladina Elmtowna«, dokazal, da je izbira poklica tesno povezana z družbenim položajem. Ljudje se odločajo med poklici, ki so značilni za pripadnike njihovega družbenega položaja in potrjujejo njihov socialni status ki ga imajo v družbi. Poskušajo si najti poklic, ki jim bo omogočal življenje na istem družbenem nivoju kot živijo njihovi starši (Caplow 1994, str. 124).

3 VIDIKI POKLICNE ORIENTACIJE

V zadnjih dveh desetletjih se je poklicna orientacija v svetu uveljavila kot posebna stroka. To ni le področje, ki ga opravljajo psiholog, pedagog, socialni delavec idr., ampak stroka z bogato teoretično in empirično podlago, stroka s svojimi strokovnimi združenji, kodeksom, konferencami in strokovnimi revijami (Niklanović 1998, str. 10).

Z namenom, da vsestransko osvetlimo razumevanje poklicne orientacije z različnih zornih kotov, je pomembno vzpostaviti lasten koncept, tako iz osebnega kot tudi iz družbenega zornega kota. Opri tem bomo obravnavali družbeni in strokovni vidik poklicne orientacije:

- družbeno-ekonomski vidik,
- družbeno-politični vidik,
- medicinski vidik,
- psihološki vidik,
- pedagoški vidik,
- psiho-socialni vidik in
- socialni vidik.

3.1 Družbeno-ekonomski vidik

Iz družbeno-ekonomskega vidika je potreba po poklicni orientaciji zelo velika. Nenehen dinamičen ekonomski razvoj družbe nam narekuje potrebo po usmerjanju in razporejanju ljudi na tista delovna področja, kjer bodo imeli možnosti zaposlitve.

V naši državi do sedaj ni bilo sistematičnega načrtovanja kadrov, kar se neugodno odraža pri poklicni orientaciji, izobraževanju in zaposlovanju. Znano je, da komaj 20 % delovnih organizacij v svojih programih obravnava problematiko kadrov, čeprav izredna dinamika družbenih premikov in pojavov na poklicno-izobraževalnem področju narekuje potrebo po organiziranosti poklicne orientacije na vseh delovnih področjih (Sedej 1997, str. 73).

Napredek družbe je mogoč samo tedaj, kadar njeni člani učinkovito opravljajo svoje delo ob poklicno-strokovni usposobljenosti, ob ustreznem znanju, ob ustreznih osebnostnih lastnostih in ob živem poklicnem interesu (Oman 1976, str. 43).

To pa lahko uresničijo le takrat, ko delavci delajo na primernem poklicnem področju in so za svoje delo ustrezno pripravljeni. Obstajati mora usklajenost med poklicnimi željami kandidatov in potrebami na trgu dela (Sedej 1997, str. 73).

3.2 Družbeno-politični vidik

Da je potrebno ljudi poklicno orientirati, nam nakazuje tudi družbeno-politični vidik. Delo namreč, kot vse bolj svobodno in primerno področje osebne ustvarjalnosti, postaja izredno pomemben dejavnik materialnega napredka družbe in razvoja odnosov med posamezniki. Tako kot je svobodna in ustvarjalno delo za mnoge pravica, bi moralo tudi izobraževanje usmerjalo ljudi k svobodni in pravi izbiri življenjskega poklica. Predvsem s tem, da formira svobodno in celovito osebnost ter da razvija ustvarjalni odnos do dela (Sedej 1997, str. 73).

V 49. členu Ustave Republike Slovenije, ki obravnava področje dela, je zapisano, da ima vsak državljan pravico do svobodne izbire poklica, vsak si lahko prosto izbira zaposlitev ter da mora biti vsakemu državljanu pod enakimi pogoji, dopustno vsako delovno mesto. Zakon prepoveduje tudi prisilno delo. Ta osnovna pravica državljanom pa nima nobene vrednosti, če državljani niso ustrezno informirani o področjih dela, možnostih zaposlovanja in razmerah na trgu dela.

3.3 Medicinski vidik

Medicinski vidik utemeljuje poklicno orientacijo ob naslednjih ugotovitvah:

- v vsa delovna področja oziroma v vse delovne naloge so vključene določene telesne sposobnosti,
- zahteve po telesnih sposobnostih delavcev se po različnih delovnih mestih razlikujejo tako po kakovosti kot po količini,
- delavci imajo določeno stopnjo zdravstvene primernosti in določene telesne sposobnosti, oboje pa se pri različnih delavcih razlikuje po kakovosti in količini (Sedej 1997, str. 74).

Navedene ugotovitve nakazujejo potrebo po iskanju takšne zdravstvene primernosti in takšnih telesnih sposobnosti, ki bodo v optimalni meri zadovoljile delovno mesto, na katerem se vključuje kandidata, hkrati pa tudi ustvarile optimalno osnovo za opravljanje delovnih nalog (Sedej 1997, str. 74).

3.4 Psihološki vidik

Psihološki vidik je zelo pomemben vidik poklicne orientacije, saj poudarja veliko vrednost poklicne orientacije tako za posameznika kot tudi za družbo kot celoto. Teoretične osnove tega pristopa so:

- v vsakem posamezniku z normalno razvito osebnostjo se pojavlja želja po samopotrditvi, želja po uspehu. Posameznik pa lahko osebni uspeh doseže, če je izbral sebi ustrezen poklic, ki ustreza njegovim osebnim sposobnostim, znanju, poklicnim interesom in osebnostnim potezam.
- Ljudje se med seboj razlikujejo po osebnostnih potezah.
- Različni poklici postavljajo različne zahteve do ljudi, ki jih opravljajo.
- Za uspešnost in zadovoljstvo so na določenem delovnem mestu potrebne določene osebnostne lastnosti, ki pa niso nujno potrebne za uspešno opravljanje dela na katerem drugem delovnem mestu, ker le-to zahteva zopet drugačne osebnostne lastnosti.
- Absolutno poklicno nesposobnih posameznikov ni.
- Neuspeh na določenem delovnem področju ne pomeni popolne nesposobnosti za katerikoli poklic, ampak nesposobnost za opravljanje nalog na tem delovnem mestu.
- Lastnosti posameznika zagotavljajo uspešnost le na določenih delovnih mestih, ne zagotavljajo pa uspešnost na vsakem delovnem mestu.
- Lastnosti posameznika zagotavljajo uspešnost le na določenih delovnih mestih, ne zagotavljajo pa uspešnosti na vsakem delovnem mestu.

Številne opravljene študijske analize so pokazale, da ljudje z enako strokovno izobrazbo, pod enakimi delovnimi pogoji, pri enakem delu dosegajo različne delovne rezultate, kar je posledica različnih osebnostnih lastnosti.

3.5 Pedagoški vidik

Problematika poklicne orientacije izhaja tudi iz pedagoškega področja. To področje poraja probleme, ki so v zvezi z dosedanjimi in bodočimi vzgojnimi vplivi na kandidata, in probleme, ki se pojavljajo v obliki vzgojnih učinkov na delavca v poklicu oziroma na delovnem mestu (Oman 1976, str. 114).

Poklicno orientacijo vrednotimo s pedagoškega vidika zaradi naslednjih razlogov:

1. Vrsta in stopnja vzgojnih vplivov socialnega okolja pred izbiro poklica, katerim so izpostavljeni kandidati.

2. Osebna vzgojna oblikovanost in s tem večja oziroma manjša stopnja osebnostne primernosti kandidata za bodoče delo v poklicu.
3. Stopnja in vsebina vzgojnih vplivov, ki jim bo izpostavljen delavec na bodočem delovnem mestu v nekem poklicu (Oman 1976, str. 115).

Stopnja osebne vzgojenosti se odraža tudi v stopnji opredeljenosti poklicne orientacije, v trezni presoji o poklicni izbiri in v ustrezni, osebno najbolj primerni poklicni odločitvi (Oman 1976, str. 115).

Naloga pedagogov in tudi staršev je, da z vzgojnimi vplivi oziroma s pozitivno vzgojo vplivajo na osebnostni lik kandidata ob pravi izbiri poklica, zato vzgojitelji in tudi starši ne smejo biti svojeglavi, nasilni in nepremišljeni v svojih dejanjih, pač pa morajo biti v svojih dejanjih premišljeni. Mlado osebnost, ki je v razvoju, je potrebno vzgajati v duhu spoštovanja, medsebojnega zaupanja, sodelovanja in zdravega tekmovanja.

3.6 Psihohigienski vidik

Stališče psihohigiene je predvsem pomembno področje duševnega zdravja. Duševno zdravje je danes istovetno s pojmom zrele osebnosti. Zrela osebnost pa predstavlja takšno osebnostno strukturo, ki je sposobna harmoničnega sožitja in učinkovitega sodelovanja z ljudmi (Oman 1976, str. 129).

Nezrele osebnosti v podjetjih ustvarjajo neželene situacije v medsebojnih odnosih in tudi v samem odnosu do dela, skratka ustvarjajo negativno vzdušje. Pri poklicni orientaciji takšnih posameznikom moramo biti še posebej pozorni, saj se bo tem osebam ob nepravilni izbiri poklica povečala osebna motenost. Skupine teh ljudi so naslednje:

- delavci, ki so bili na nek način prisiljeni vstopiti v določen poklic,
- osebe z visoko stopnjo vegetativne labilnosti,
- psihopati in
- osebnosti, ki so odraščale v negativnem in nenaklonjenem okolju (Sedej 1997, str. 75).

3.7 Sociološki vidik

Socialni vidik narekuje različne oblike pomoči pri izbiri poklica, poudarja ne samo upravičenost, temveč neobhodno potrebo po poklicni orientaciji oseb različnih kategorij in različnih oblik in stopenj problematičnosti, ki se javlja pri teh osebah pri izbiri poklica (Oman 1976, str. 135). Kategorije oseb pa so:

- Najštevilnejša je zagotovo kategorija učencev, ki zaključujejo osnovnošolsko izobraževanje, in dijakov, ki se odločajo za nadaljevanje študija. Ta kategorija oseb v večji meri nima pregleda nad poklicnimi področji, ne pozna posameznih poklicev, strokovnih šol, pogojev za uspešnost študija in kasneje dela, ne pozna lastnih osebnostnih lastnosti.
- Kategorija ženske mladine. V sodobni družbi se ženskam odpirajo delovna področja, ki so še pred leti veljala striktno za moška. Pri izbiri ženske mladine pa še vedno obstajajo določeni predsodki, ki predstavljajo oviro pri izbiri poklica. Mladim ženskam je potrebno prikazati poklice, ki ustrezajo njihovim osebnostnim lastnostim.
- Kategorija invalidnih oseb. Pri invalidnih osebah se nemalokrat pojavljajo psihične težave – depresija, občutek manjvrednosti, kar je posledica invalidnosti. Pri poklicni orientaciji teh ljudi na poklicna področja, kjer bodo lahko nemoteno delovali, lahko bistveno popravimo njihovo mnenje o osebni nesposobnosti, nekoristnosti in življenjski brezperspektivnosti.
- Kategorija oseb, ki so prizadete v telesnem razvoju. To kategorijo oseb moramo usmerjati v tista delovna področja, kjer jim njihova telesna okvara ne bo predstavljala ovir za nemoten potek dela.
- Kategorija oseb, ki so motene v duševnem razvoju. Po končanem šolanju v prilagojenih programih bi se naj te osebe vključile v proizvodno delo. Ob ugotavljanju njihovih osebnih lastnosti, ki so pogoj za doseganje uspehov na določenem delovnem mestu, jih usmerjajo na tista delovna področja, ki so za njih primerna.
- Kategorija brezposelnih oseb. V to kategorijo spadajo tako iskalci prve zaposlitve kot tudi dolgotrajno brezposelne osebe. Le-te je potrebno vključevati v izobraževalne programe za dejavnosti, kjer bodo imeli možnosti za zaposlitve, jih vključevati v javna dela, sklade dela.

Kljub temu, da smo osvetlili poklicno orientacijo z različnih zornih kotov oziroma disciplin, pa se moramo zavedati, da pogled le teh ni statičen, ampak se spreminja v socio-ekonomskem kontekstu in v skladu z razumevanjem osnovnega pojma. Tako se v našem prostoru ne srečujemo zgolj s pojmom poklicna orientacija, ampak se le ta pogosto zamenjuje s pojmi iz katerih dejansko izhaja, npr. poklicno usmerjanje, poklicno svetovanje itd.

4 POKLICNA ORIENTACIJA V SLOVENIJI

Oblike različnih pristopov k poklicnem razvoju posameznikov imajo v Sloveniji dolgo tradicijo. V slabih dveh desetletjih pa smo priča dogajanjem, ki še prav posebej vplivajo na dejavnost, ki dijakom pomaga pri odločanju o njegovi bodoči poklicni karieri. Govorimo o prehodu k modelu poklicne orientacije, ki je nadomestil poklicno svetovanje. V začetku devetdesetih je bil najbolj pomemben dogodek izreden porast brezposelnosti, ki je tesno povezan z velikimi premiki v svetovnem gospodarstvu. Gospodarstvo, ki je takrat po večini temeljilo na kmetijstvu, se je premaknilo v gospodarstvo, ki se je vse bolj opiralo na industrijsko proizvodnjo. Urbanizacija dela, pošebej z velikim razvojem tovarn v večjih mestih, je vzpodbudila priseljevanje ljudi s podeželja v mesta. Ob pojavu slednjega se je povečala raznolikost poklicev in tudi potrebe po informacijah o tem, kako izvedeti za razpoložljivo zaposlitev in kako priti do nje. Zaradi tega je sledilo naglo uvajanje novih oblik pomoči, programov aktivne politike zaposlovanja, prilagajanje spremembam v zakonodaji in novim zahtevam trga dela. Poklicna orientacija tako v osnovnih in srednjih šolah kot na republiških zavodih za zaposlovanje je skupaj z drugimi strokami ves ta čas sledila tem spremembam, se prilagajala in iskala načine, ki bi mladim ljudem, brezposelnim in vsem drugim pomagala pri iskanju izobraževalne smeri, zaposlitve in pri načrtovanju kariere, kar v časih zelo hitrih sprememb in negotovosti vsekakor ni bila lahka naloga.

4.1 Od poklicnega usmerjanja do poklicne orientacije

Zasnovo razvijanja metod pomoči pri odločanju za različne poklice lahko najdemo v 30. letih prejšnjega stoletja, ko se je začelo organizirano usmerjanje mladine v ustrezen poklic ali šolanje. Ustanovljena je bila Banovinska poklicna svetovalnica in posredovalnica. Njen namen je bil ugotavljati, ali imajo osebe ustrezne sposobnosti in nagnjenja za določeno delo, poleg tega pa je skrbela še za boljšo porazdelitev na različna delovna mesta s pomočjo sodelovanja med starši in delodajalci. Delo Banovinske svetovalnice je zamrlo v času druge svetovne vojne.

Sredi 50. let so začeli zaposlovati prve svetovalne delavce, ki so prevzemali organizirano in strokovno poklicno svetovanje in usmerjanje. Leta 1951 je ministrstvo za delo znova vložilo pobudo za ustanovitev poklicne svetovalnice. To so bile posredovalnice za izbiro poklica, ki so sodelovale s šolami in posredovalnicami za delo, ter tako pridobivale ustrezne informacije. Kmalu zatem so se v večjih mestih po Sloveniji začeli pojavljati tudi referati za usmerjanje mladine v okviru posredovalnic za delo.

Leta 1956 so vnesli poklicno orientacijo v 16. člen Zakona o osnovni šoli kot eno izmed temeljnih dejavnosti šolske svetovalne službe. Zakon o osnovni šoli je navajal, da osnovna šola v sodelovanju z zavodi za izbiro poklica pomaga staršem in učencem pri izbiri šole in poklica. V ta namen tudi spremlja njihov razvoj ter jih seznaja z značajem in delovnimi pogoji posameznih vrst šol oziroma poklicev. Šolstvo v Sloveniji je dobilo prvega psihologa, in sicer v Mariboru, poleg tega pa se je začelo vse opaznejše uveljavljanje svetovalnih delavcev. Eden izmed začetnikov poklicnega usmerjanja je bil zagotovo profesor Ivan Oman, čigar dela dokazujejo, kako zgodaj smo v Sloveniji pravilno razumeli in poimenovali dejavnost poklicnega usmerjanja. Njegov program je natančno in konkretno predstavljal, kako poklicno informiranje in prosvetljevanje kot del vzgoje vključiti v vsak razred osnovne šole in v vsak predmet, seveda v skladu z učnim načrtom.

V zgodnjih sedemdesetih letih, ko je intenzivni gospodarski razvoj zahteval vse več strokovnih delavcev, se je pojavila potreba po novih metodah in tehnikah dela v poklicnem usmerjanju. Odkrivanje nadarjenih učencev se je začelo že v petem razredu, v sedmem in osmem pa so se posvečali ugotavljanju spretnosti, sposobnosti in interesov. Generacijski pristop takratnega časa je vodilo geslo »Nikogar izgubiti«.

V drugi polovici sedemdesetih let je bil sprejet enoten program dela poklicnega usmerjanja, saj je vse preveč sposobnih potencialov, kljub velikim kadrovskim potrebam ostajalo neizrabljenih, predvsem pa v manj razvitih okoljih. Poglavitna značilnost tega programa je bila, da so bile v vse faze poklicnega usmerjanja vključene celotne generacije učencev osnovnih šol, poklicno usmerjanje je bilo sistematično razširjeno v srednje šole in tudi z odraslimi je bilo opravljenega vse več dela. Ta program se je že približeval k evropskim razmišljanjem, ki bi jih lahko strnili v naslednji stavek: »Mladim je treba omogočiti, da spoznajo in sami razvijajo svoje sposobnosti, da jih tudi ocenjujejo in sami prevzemajo odgovornost za svoj razvojni proces.«

Osemdeseta leta so naznanila štipendiranje nadarjenih dijakov, naloga poklicnega usmerjanja pa je prešla od ožjih in širših strokovnih skupin na celotno družbo (po Žvokelj, 1998). V devetdesetih letih pa so se pojavili novi pristopi pri poklicnem usmerjanju. Opazno je bilo nagibanje k anglosaksonskim izkušnjam in pa prerekanja ter zmeda glede same terminologije na področju poklicnega usmerjanja. S. Niklanović opozarja, da smo bili konec devetdesetih let priča dogajanjem, ki so še prav posebno vplivali na dejavnost, ki učencem in dijaku pomaga pri odločanju o njihovi prihodnji karieri. (Niklanović 1998, str. 9). Proces prilagajanja družbenim in gospodarskim razmeram in iskanja novih oblik pomoči je bil formaliziran v projektu Prenova

poklicnega svetovanja, ki so ga po obširnih razpravah leta 1996 zastavili na Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. Poglavitni cilj je bil prenoviti dejavnost poklicne orientacije v skladu z novimi strokovnimi spoznanji tako, da bo bolj ustrezala spremenjenim razmeram. Projekt je potekal vzporedno s PHARE projektom, katerega cilj je bil ustanoviti poskusni Center za informiranje in poklicno svetovanje (CIPS). Tako je bil decembra 1999 ustanovljen prvi CIPS v Ljubljani, ki je bil osnova za nadaljnji razvoj CIPS-ov drugod po Sloveniji. Hkrati pa so bile razvite nove metode in oblike dela, pisni in računalniški pripomočki za poklicno orientacijo (npr. program »Kam in Kako?« in »Drugače o poklicih«). Velik napredek je bil narejen tudi na področju poklicnih informacij, kar pa je bila osnova za kakovostno svetovanje.

4.2 Konceptualizacija pojma poklicna orientacija

Poklicna orientacija je skozi zgodovino doživela že kar nekaj preimenovanj. Najprej smo jo poimenovali kot »profesionalno orientacijo«, s katero smo označevali celotno dejavnost, ki jo je opravljala predvojna poklicna svetovalnica. Nato je bil okoli leta 1955 uveden pojem »profesionalna predorientacija«, ki je označeval čas, v katerem so se učenci, dijaki, študenti in vsi, ki so si želeli poklicnega nasveta, prek različnih oblik informiranja seznanili s potrebnimi podatki, ki so jih takrat imenovali kot propagandni material. Izraz poklicno usmerjanje pa smo pri nas prevzeli v začetku sedemdesetih, utemeljen na francoskem, takrat v Evropi najboljšem načinu dela šolskih psihologov na področju poklicnega usmerjanja. Tako ima izraz poklicno usmerjanje v Sloveniji že sorazmerno dolgo tradicijo. Žvokelj pravi: »Poklicno usmerjanje je izraz našega stoletja. Toda čim večkrat ga uporabljamo, tem bolj različno ga tolmačimo.« (Žvokelj 1998, str. 5) Uresničitev usmerjenega izobraževanja pa je prineslo izrazu poklicno usmerjanje negativno konotacijo.

Zadnje čase izraz poklicno usmerjanje vedno bolj nadomeščamo z izrazom poklicna orientacija. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti sicer še vedno uporablja zastarel izraz poklicno usmerjanje, v drugih uradnih dokumentih pa izginja. Tako lahko v Programskih smernicah svetovalne službe v osnovni šoli, v Statutu ZRSZ in drugi novejši strokovni literaturi že zasledimo uporabo izraza poklicna orientacija.

Izraz poklicna orientacija se v Sloveniji uporablja od leta 1998 kot nadomestilo za izraz poklicno usmerjanje, ki je bil v veljavi nekaj desetletij, a je v novejši zgodovini, predvsem zaradi povezovanja z usmerjenim izobraževanjem, pridobil negativno konotacijo. »Dejstvo, da je poklicno usmerjanje nastalo dosti prej kot usmerjeno izobraževanje, in da z njim nima kake »ideološke« zveze, pri tem ne pomaga.« (Niklanović 1998, str. 12)

Sočasno s projektom Prenova poklicnega svetovanja pa so se v začetku novega tisočletja pojavile nove spremembe v šolski zakonodaji, kurikularne spremembe in predvsem spremembe v vlogi svetovalnih služb na šolah pri neposredni poklicni orientaciji. Glede na to je izraz poklicno usmerjanje začel izginjati tako iz šolske zakonodaje, kot tudi iz področja zaposlovanja. Nadomeščal ga je izraz poklicno svetovanje, kar pa je povzročilo zmedo med strokovnimi delavci, saj je ta termin zoževal dejavnost le na proces svetovanja, to pa je le ena od aktivnosti, ki sestavljajo poklicno usmerjanje. Slednje je vplivalo na to, da je danes poklicno usmerjanje popolnoma nadomestil izraz poklicna orientacija, saj bolj ustreza sedanjim razmeram in novejšim strokovnim spoznanjem. Termin poklicna orientacija danes uporabljajo tako v šolski zakonodaji, kot tudi službe na področju zaposlovanja, in zajema številne aktivnosti. V dejavnost poklicne orientacije sodijo naslednje aktivnosti:

- informiranje ("information"); z informiranjem strankam zagotavljamo objektivne in resnične podatke. Sem sodijo različna informativna gradiva o izobraževanju in usposabljanju, o poklicih, možnostih zaposlitve itn. Pisnim gradivom se v zadnjem času vse bolj pridružuje računalniški medij, internet pa tudi na tem področju odpira povsem nove dimenzije,
- ugotavljanje in ocenjevanje ("assessment"); gre za oblikovanje diagnostične presoje o primernosti stranke za določene poklicne opcije. Tukaj gre za uporabo psihometričnih testov in drugih pripomočkov za ugotavljanje lastnosti posameznika. Tradicionalno je bila ta aktivnost v domeni poklicnega svetovalca - psihologa. Diagnostično oceno lahko s pomočjo ustreznih pisnih ali računalniških pripomočkov naredi posameznik sam ("self-assessment"). Pripomočki za samooceno se vedno bolj uporabljajo, tako pri delu z odraslimi kot pri delu s šolsko mladino. V zadnjem desetletju pa je prišlo do velikega razcveta računalniških orodij za samooceno. Veliko število teh orodij presega namen ocene, ampak predstavlja pravi pripomoček za samostojno odločanje,
- nasvetovanje ("advice"); svetovalec na podlagi lastnega znanja in izkušenj stranki svetuje kaj storiti. Gre za svetovanje oziroma "dajanje nasvetov" v pomenu direktivnega svetovanja,
- svetovanje ("counselling"); svetovalec pomaga svetovancu, da sam razišče svoje lastnosti, misli in čustva, da razišče opcije, ki jih ima na voljo in posledice, ki jih ima izbira posameznih opcij ter da sprejme odločitve. Gre torej za pojmovanje svetovanja, kot ga je uvedla humanistična psihologija. Pri nasvetovanju in svetovanju gre torej za razliko med direktivnim in nedirektivnim svetovanjem,
- poklicna vzgoja oziroma izobraževanje za kariero ("careers education") je program načrtovanih izkušenj, s pomočjo katerega kandidat razvije veščine, koncepte in znanja, ki

mu pomagajo pri učinkovitem izboru kariere in pri prehodih iz ene na drugo stopnjo izobraževanja, pri zaposlitvi ali prehodu iz ene v drugo zaposlitev,

- posredovanje dela ali učnih mest ("placement"); pomoč strankam, da dobijo določeno delo ali učno oziroma študijsko mesto,
- zastopanje ("advocacy") je aktivnost poklicne orientacije, kjer gre za zastopanje posameznika pred institucijo, posebno v primerih, ko ima posameznik veliko ovir,
- povratna informacija ("feed-back") šolstvu, delodajalcem, skupnosti o neizpolnjenih željah in potrebah strank in
- spremljanje ("follow-up") pomeni vzdrževanje stika z bivšimi strankami, da bi ugotovili, kaj se z njimi dogaja in ali potrebujejo nadaljnjo pomoč.

Kljub temu, da smo že nekaj časa vključeni v koncept poklicne orientacije, pa se je potrebno zavedati dejstva, da je vendar uresničevanje posamezne aktivnosti še vedno izjemno raznoliko. Slednje je zagotovo posledica tega, da v praksi obstaja vrsta različnih oblik dela, ki se poslužujejo zelo različnih metod in tehnik, ki so med seboj prepletene. Tako se v praksi (v šolah in javnih službah za zaposlovanje) poklicna orientacija izvaja na številne načine, v številnih oblikah skozi daljše časovno obdobje. Glede nato nas bo v nadaljevanju zanimalo, kako se dejansko razvija poklicna kariera in kje se pojavljajo možnosti za določitev določenih sistemskih dopolnitev in izboljšav.

5.1 Vzorčenje in vzorec

Izvedba analize poklicne orientacije v srednjih šolah smo izvedli z dvema merskima inštrumentoma, in sicer: anketni vprašalnih in intervjujev. V prvem delu raziskave smo izvedli anketo. Vprašalnik je bil poslan na šole 11. oktobra 2007. V roku 14 dni smo dobili vse vprašalnike (z vseh šol) vrnjene. Z vidika šol je smo dosegli 100% odzivnost, vključenih je bilo 239 dijakov in dijakinj 4. letnika gimnazij.

V vzorec smo zajeli 9 gimnazij naključno izbranih z liste gimnazij v Sloveniji (vir: www.mss.gov.si). Vprašalnik je bil poslan ravnateljem s spremnim dopisom kot prošnjo, da ga razdelijo enemu oddelku 4. letnika. Oddelke smo določili po zaporedju 2 A oddelka, 2 B oddelka, 2 C oddelka, 1 D oddelek, 1 F oddelek in 1 G oddelek glede na naše predhodno poizvedovanje, koliko oddelkov imajo. Tako smo dosegli različnost tudi po oddelkih. Vzorec sestavlja 45,6 % dijakinj in 54,4 % dijakov, kar prikazuje Tabela št. 2.

Tabela št. 2: Spol anketirancev

	f	f %	F %
Moški	109	45,6	45,6
Ženski	130	54,4	100,0
Skupaj	239	100,0	

Struktura dijakov, ki so se odločili za naravoslovno-tehnični ali družboslovno-humanistični študij prikazuje, da je nekoliko več slednjih, in sicer za dva dijaka. Bistvena razlika pa se pojavi, v kolikor analiziramo to skupino dijakov po spolu. Iz Tabele št. 3 je razvidno, da so naravoslovno-tehnični študijski programi bolj zanimivi za fante (66,2 %) kot za dijakinje (33,8 %). Obratno pa je pri družboslovno-humanističnih študijih, kjer prevladujejo dijakinje z 72,5 %. 27,5 % dijakov pa se želi vpisati v družboslovno-humanistične študijske programe. Navedeni podatki jasno prikazujejo, da obstaja tesna povezava med spolom in želenim študijskim področjem.

Tabela št. 3: Spol anketirancev glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Moški	47	66,2	19	27,5
Ženske	24	33,8	50	72,5
SKUPAJ	71	100,0	69	100,0

Glede na vrsto gimnazije je struktura anketirancev, kot jo prikazuje Tabela št. 4 lahko vidimo, da je bilo vključenih v raziskavo največ dijakov in dijakinj, ki so obiskovali splošno gimnazijo, in sicer 71,8 %. Z 10,9 % so sledili dijaki in dijakinje klasične gimnazije in z 8,8 % ter 8,0 % dijaki in dijakinje ekonomske oziroma tehnične gimnazije.

Tabela št. 4: Struktura anketirancev po vrsti gimnazije

	f	f %	F %
Splošna	171	71,8	71,8
Ekonomska	21	8,8	80,6
Tehniška	19	8,0	88,6
Klasična	26	10,9	99,5
Drugo	1	0,4	100,0
Skupaj	238	100,0	

Natančnejši prikaz strukture anketirancev glede na želeno študijsko smer, ki je razviden iz Tabele št. 5, govori v prid temu, da se dijaki in dijakinje ekonomskih gimnazij raje odločajo za družboslovno-naravoslovne študijske programe. Dijaki in dijakinje tehniških gimnazij pa naravoslovno-tehniških študijske programe. Pri dijakih in dijakinjah, ki obiskujejo splošno oziroma klasično gimnazijo pa ni bilo moč zaznati večjih razlik.

Tabela št. 5: Struktura anketirancev po vrsti gimnazije glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Splošno	49	69,0	47	68,1
Ekonomsko	3	4,2	10	14,5
Tehniško	9	12,7	2	2,9
Klasično	10	14,1	10	14,5
Skupaj	71	100,0	69	100,0

V nadaljevanju smo se osredotočili na prikaz izobrazbene strukture staršev. Struktura anketirancev glede na izobrazbo matere je prikazana v Grafu št. 1, glede na izobrazbo očeta pa v Grafu št. 2. Iz Grafa št. 1 je razvidno, da sta v izobrazbeni strukturi mater prevladovali dve skupini, in sicer matere z dokončano visokošolsko izobrazbo in srednjo šolo. Nekoliko manjši odstotek pa lahko zasledimo pri materah z dokončano poklicno in strokovno srednjo šoli.

Graf št. 1: Struktura anketirancev glede na izobrazbo matere

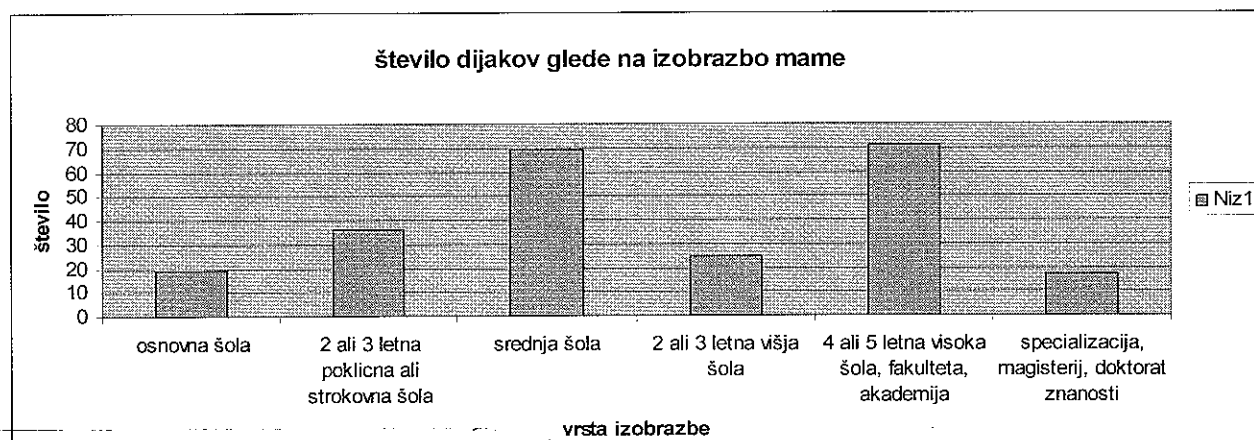

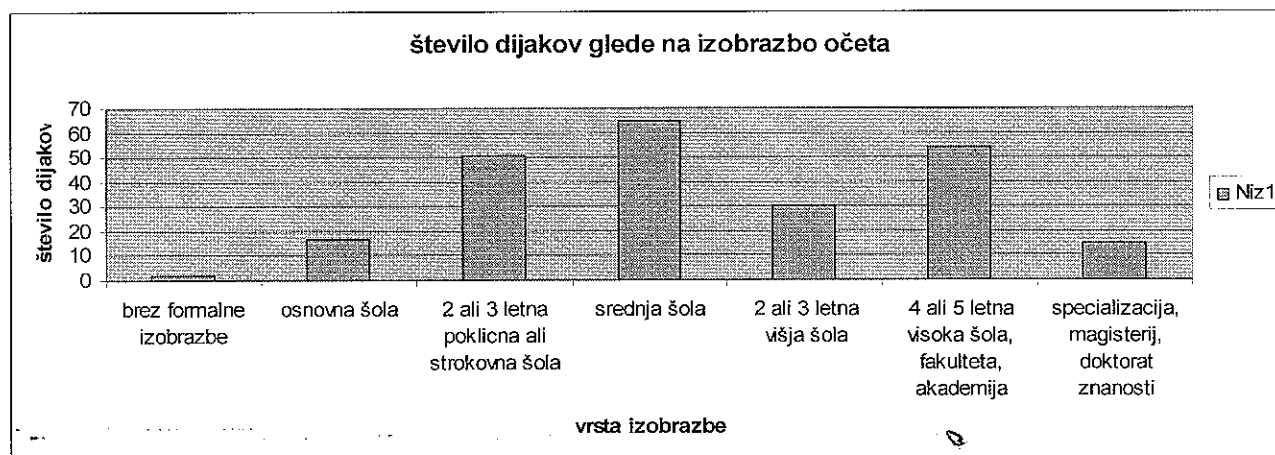
Tabela št. 6, ki odraža izobrazbeno strukturo mater glede na izbrano študijsko področje dijakov in dijakinj, jasno prikazuje razliko pri materah z dokončano osnovno šolo. Dijaki le teh se za 4,1-% pogostejše odločajo za naravoslovno-tehnično študijsko področje. Bistveno drugače pa je pri materah z dokončano poklicno in strokovno srednjo šolo. V tem primeru je razlika 7,5 % v korist družboslovno-humanističnih študijskih področij. Kljub tovrstnim razlikam, pa ni bistvenih razlik med povprečjem izobrazbene stopnje mater dijakov naravoslovno-tehničnih in družboslovno-humanističnih smeri.

Tabela št. 6: Struktura anketirancev glede na izobrazbo matere glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
OŠ	8	11,3	5	7,2
Poklicna	8	11,3	13	18,8
Srednja	19	26,8	18	26,1
Višja	7	9,9	6	8,7
Visoka	24	33,8	22	31,9
Spec, mag, dr.	5	7	4	5,8
Skupaj	71	100	68	100
Povprečje	5,54		5,5	

Nekoliko drugačne rezultate dobimo pri analizi izobrazbene strukture očetov dijakov in dijakinj. Tudi v tem primeru prevladujeta dve skupini, in sicer očetje z dokončano srednjo šolo in z visokošolsko izobrazbo. Bistveno večji odstotek kot v primeru mater pa je dosegla skupina očetov, ki imajo dokončano poklicno in strokovno šolo. Ta skupina se bistveno bolj približa skupini očetov z visokošolsko izobrazbo kot je bilo to moč zaslediti pri materah (več v Grafu št. 2).

Graf št. 2: Struktura udeležencev glede na izobrazbo očeta glede na izbrano študijsko smer

Iz tabele št. 7 je razvidno, da imajo očetje dijakov in dijakinj, ki preferirajo študij naravoslovno-tehničnih študijskih smeri, nekoliko višjo stopnjo izobrazbe, in sicer za 0,18 vrednostne točke. Zanimivo si je ogledati neposredno izobrazbeno strukturo očetov glede na študijsko področje. Iz slednje je razvidno, da se dijaki in dijakinje, čigar očetje imajo poklicno in strokovno izobrazbo za 15,3 % pogosteje odločajo za družboslovno-humanistično kot za naravoslovno-tehnično študijsko področje. Enako velja tudi za dijake in dijakinje, čigar očetje so dokončali višjo šolo. V tem primeru znaša razlika 9,8 %. Nasprotno pa velja pri očetih z dokončano visokošolsko izobrazbo. Dijaki in dijakinje, čigar očetje so dokončali visoko šolo, se za 13,4 % pogosteje odločajo za naravoslovno-tehnične študijske smeri.

Tabela št. 7: Struktura udeležencev glede na izobrazbo očeta glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Brez izobrazbe	1	1,4		
OŠ	5	7	2	2,9
Poklicna	10	14,1	20	29,4
Srednja	20	28,2	16	23,5
Višja	7	9,9	13	19,1
Visoka	22	31	12	17,6
Spec, mag, dr.	6	8,5	5	7,4
Skupaj	71	100	68	100
Povprečje	5,56		5,38	

Na podlagi primerjave izobrazbene strukture staršev in želenim študijskim področjem dijakov in dijakinj lahko izpostavimo tesno povezavo med poklicno in strokovno izobrazbo obeh staršev in preferencami dijakov in dijakinj za družboslovno-humanistične študijske smeri. Slednje se še

posebej izpostavlja na ravni izobrazbe očetov. Iz navedenih podatkov lahko ugotovimo pomemben vpliv izobrazbe očeta na odločitev dijakov in dijakinj za določeno študijsko področje.

V nadaljevanju si oglejmo še učni uspeh dijakov, ki so ga dosegli ob zaključku osnovne šole. 72,4% dijakov in dijakinj je zaključilo osnovno šolo z odličnim uspehom. 23,0 % jih je bilo prav dobrih in 4,6 % dobrih (več v Tabeli št. 8).

Tabela št. 8: Učni uspeh anketirancev ob zaključku osnovne šole

	f	f %	F %
Dober	11	4,6	4,6
Prav dober	55	23	27,6
Odličen	173	72,4	100
Skupaj	239	100,0	

Če se za trenutek ustavimo ob prikazi povezave med učenim uspehom dijakov in dijakinj ob zaključku osnovne šole in želenim študijskim področjem, lahko ugotovimo, da ni bistvene razlike v povprečnem učenem uspehu po končani osnovni šoli med naravoslovno-tehnično in družboslovno-humanistično usmerjenimi dijaki in dijakinjami. Prvi so dosegli povprečno oceno 4,68. Drugi pa 4,64. Zanimivo je, da so naravoslovno-tehnično usmerjeni dijaki in dijakinje bili v večjem odstotku odlični ob koncu srednje šole. Družboslovno-humanistični pa prav dobri (več v Tabeli št. 9). Ker v obeh primerih ne gre za bistveno pomembno razliko, bi težko pritrdili hipotezi, da učni uspeh ob koncu osnovne šole pomembno vplivajo na odločitev dijakov in dijakinj za določeno študijsko področje.

Tabela št. 9: Učni uspeh anketirancev ob zaključku osnovne šole glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Dober	4	5,6	3	4,3
Prav dober	15	21,1	19	27,5
Odličen	52	73,2	47	68,1
Skupaj	71	100	69	100
Povprečje	4,68		4,64	

Po pregledu učnega uspeha ob koncu osnovne šole nas je v nadaljevanju zanimal učni uspeh ob zaključku zadnjega šolskega leta, torej uspeh v 3. letniku srednje šole. Iz slednje je razvidno, da je večino dijakov (42,7 %) doseglo dober učni uspeh. Sledilo 31,4 % prav dobrih dijakov in dijakinj. Zadostnih in odličnih pa je bilo med 11,3 % in 13,8 % (več v Tabeli št. 10).

Tabela št. 10: Učni uspeh v 3. letniku gimnazije

	f	f %	F %
Nezadosten	2	0,8	0,8
Zadosten	27	11,3	12,1
Dober	102	42,7	54,8
Prav dober	75	31,4	86,2
Odličen	33	13,8	100,0
Skupaj	239	100,0	

Natančnejša analiza učnega uspeha dijakov in dijakinj v 3. letniku glede na študijsko področje lahko vidimo, da imajo, enako kot prej, dijaki s preferencami naravoslovno-tehničnih študijskih smeri nekoliko boljši učni uspeh. Slednje je predvsem posledica nekoliko višjega odstotka prav dobrih (35,2 %) in odličnih (16,9 %) dijakov in dijakinj. Za dijake in dijakinje, ki preferirajo družboslovno-humanistične študijske smeri je značilno, da imajo najpogosteje dober učni uspeh (44,9 %).

Tabela št. 11: Učni uspeh v 3. letniku gimnazije glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Nezadosten	2	2,8		
Zadosten	7	9,9	8	11,6
Dober	25	35,2	31	44,9
Prav dober	25	35,2	19	27,5
Odličen	12	16,9	11	15,9
Skupaj	71	100	69	100
Povprečje	3,54		3,48	

5.2 Tabelarični in grafični prikaz podatkov anketiranja

V tabelaričnem in grafičnem prikazu podatkov, ki smo jih pridobili z anketiranjem, bomo predstavili temeljne podatke, ki smo jih pridobili z anketiranjem dijakov. Z vsebinskega vidika se bomo osredotočili na naslednja področja, ki so bila zajeta v anketnem vprašalniku:

- najboljše ocenjeni učni predmeti,
- najljubši predmeti,

- izbrani predmeti pri maturi,
- hobiji dijakov,
- izbrane fakultete,
- izbrani študijski programi,
- možnosti za vpis v želeni študijski program,
- čas odločitve za študij na fakulteti,
- prednosti študija,
- čas odločitve za študij na specifični fakulteti oziroma študijskem programu,
- število izbranih poklicev v različnih življenjskih obdobjih,
- prevladujoči poklici v različnih življenjskih obdobjih,
- agensi poklicne socializacije v različnih življenjskih obdobjih,
- dejavniki izbire študijskega programa,
- dejavniki izbire fakultete in
- ostalo.

Tabela št. 11 prikazuje strukturo najboljših ocenjenih predmetov v preteklem šolskem letu. Na ta način smo poskušali ugotoviti povezavo vrednosti ocene z motivom za vpis na določeno študijsko področje. Tabela prikazuje, da je daleč najboljši ocenjen predmet športna vzgoja (22,2 %). Med prvo omenjenimi najbolje ocenjenimi predmeti sledijo matematika (12,1 %), nemščina (8,8 %), angleščina (8,4 %), geografija (7,5 %) in zgodovina (7,5 %). Iz tega je razvidno, da imajo učenci boljše ocene pri tujih predmetih in naravoslovnih, kot pa pri družboslovnih (npr. psihologija 3,3 % in sociologija 2,5 %).

Tabela št. 11: Struktura najboljših ocenjenih predmetov

	1. najboljša ocena	2. najboljša ocena	3. najboljša ocena
Športna vzgoja	22,2	9,2	13,4
Matematika	12,1		
Nemščina	8,8		
Angleščina	8,4	9,6	7,9
Geografija	7,5	13,8	11,3
Zgodovina	7,5	10,9	9,6
Slovenščina		10,5	10,9

V primeru drugega najboljšega ocenjenega predmeta pa se struktura, v primerjavi s prejšnjo, bistveno spremeni. V tem primeru imajo najvišjo frekvenco geografija (13,8 %), zgodovina (10,9 %), slovenščina (10,5 %), angleščina (9,6 %) in športna vzgoja (9,2 %). V tem primeru doseže matematika le 4,6 %. Pri tretjem najboljšem ocenjenem predmetu se pojavljajo enaki predmeti, kot

smo jih lahko zasledili pri prvem in drugem najboljši ocenjenem predmetu. Vendar se v tretjem primeru pojavijo določene specifike. Športna vzgoja, enako kot v prvem primeru, zasede prvo mesto (13,4 %). Sledi geografija z 11,3 %, nato slovenščina z 10,9 %. Pod deset odstotkov pa dosežejo zgodovina (9,6 %), angleščina (7,9 %) in matematika (7,1 %).

Če se za trenutek ustavimo pri analizi najboljši ocenjenih predmetov glede na izbrano študijsko področje, lahko ugotovimo tesno povezavo med vsebino najboljši ocenjenega predmeta in želenega študijskega področja. Tako lahko vidimo, da imajo dijaki in dijakinje, ki preferirajo naravoslovno-tehnične študije imajo najboljši ocene pri matematiki (23,9 %), fiziki (9,9 %), geografiji (8,5 %) in biologiji (7,0 %). Na drugi strani pa lahko zasledimo pri dijakih in dijakinjah z družboslovno-humanističnimi študijskimi preferencami najboljši ocene pri slovenskem (14,5 %), nemškem (11,6 %) in angleškem jeziku (10,1 %) (več v Tabeli št. 12). Ob tem je zanimivo izpostaviti, da je nemški jezik tisti predmet, ki je dosegel visoko frekvenco tako pri naravoslovno-tehnično kot tudi pri družboslovno-humanistično usmerjenih dijakih in dijakinjah.

Tabela št. 12: Struktura najboljši ocenjenih predmetov glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Matematika	17	23,9		
Športna vzgoja	11	15,5	13	18,8
Fizika	7	9,9		
Geografija	6	8,5		
Biologija	5	7,0		
Slovenski jezik			10	14,5
Nemški jezik	5	7,0	8	11,6
Angleški jezik			7	10,1
Zgodovina			7	10,1

V povezavi s prejšnjimi vprašanji nas je v nadaljevanju zanimalo, kateri predmeti so dijakom in dijakinjam najljubši. Tabela št. 12 prikazuje strukturo treh najljubših predmetov. Če izvezamemo športno vzgojo, ki bistveno presega vse predmete, sodita zgodovina in geografija med najbolj priljubljene predmete. Tako je zgodovina prvi najljubši predmet, geografija pa drugi najljubši. Z nekoliko manjšimi odstotki sledijo matematika (10,0 %), biologija (8,4 %), angleščina (7,5 %), fizika (7,5 %) in slovenski jezik (7,9 %).

Tabela št. 13: Struktura najljubših predmetov

	1. najljubši predmet	2. najljubši predmet	3. najljubši predmet
Športna vzgoja	20,9	15,8	12,6
Zgodovina	10,9	10,0	8,4
Geografija	10,5	17,6	7,9
Matematika	10,0		7,9
Biologija	8,4		
Angleščina		7,5	
Fizika		7,5	
Slovenščina			7,9

Primerjava strukture najljubših predmeta glede referenčnih študijskih področij (več v Tabeli št. 14). Enako kot predhodno smo tudi v tem primeru lahko zasledili, da se ohranja prej omenjena struktura. Ob visoki vrednosti športne vzgoje, prevladujejo pri naravoslovno-tehnično usmerjenih dijakih matematika (19,7 %), biologija (14,1 %) in fizika (8,5 %). Na drugi strani pa lahko zasledimo, da pri dijakih in dijakinjah s družboslovno-humanistično preferenco dominirajo predmeti ko so: zgodovina (15,9), geografija (14,5 %), psihologija (10,1 %), nemški in slovenski jezik (10,1 %). Slednje govori v prid temu, da so najljubši predmeti zagotovo eden ključnih dejavnikov kasnejše izbire študijskega področja pri dijakih in dijakinjah.

Tabela št. 14: Struktura najljubših predmetov glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Športna vzgoja	16	22,5	10	14,5
Matematika	14	19,7		
Biologija	10	14,1		
Fizika	6	8,5		
Geografija	5	7,0	10	14,5
Zgodovina			11	15,9
Nemški jezik			7	10,1
Psihologija			7	10,1
Slovenski jezik			7	10,1

Oglejmo si še zadnji del, ki je tesno povezan z samimi učnimi predmeti, in sicer izbirni predmeti pri maturi. Če primerjamo prvi izbrani predmet na maturi z najbolje ocenjenim predmetom in najljubšim predmetom, lahko ugotovimo, da so prvi trije najpogostejše izbrani prvi maturitetni predmeti bolj povezani z najljubšim predmetom, kot pa z najbolje ocenjenim. Tako so med prvimi tremi predmeti geografija (21,3 %), fizika (16,7 %) in zgodovina (13,4 %) (več v Tabeli št. 15). Sledi biologija (13,0 %), ki je tudi v prejšnjih primerih dosegala visoko vrednost. Ostali predmeti so dosegali bistveno manjše vrednosti. Primerjava med prvim in drugim izbirnim predmetom nam pokaže, da ostajajo prvi štirje predmeti enaki. Nekoliko se le spremeni tretje in četrto mesto, in

sicer: zgodovina in fizika se zamenjata. Ob tem je potrebno poudariti, da še odstotek pri geografiji poveča za 5,5 %, v korist drugo izbranega predmeta.

Tabela št. 15: Struktura izbirnih predmetov pri maturi

	1. izbirni predmet	2. izbirni predmet
Geografija	21,3	26,8
Fizika	16,7	12,6
Zgodovina	13,4	15,5
Biologija	13,0	8,4
Sociologija	7,5	5,4

Natančnejši vpogled strukturo izbirnih predmetov pri maturi glede na preferenčno študijsko področje govori v prid temu, da se pojavlja enak vzorec kot prej, t. j. tesna povezava med izbranim predmetom in preferenčno študijsko smerjo (več v Tabeli št. 16). Tako prevladujejo pri dijakih in dijakinjah z intenco po študiju naravoslovno-tehničnih ved izbirni predmeti kot so: fizika (29,1 %), geografija (18,4 %), biologija (14,9 %), kemija (12,8 %) in informatika (5,7 %). Dijaki in dijakinje s peferenco družboslovno-humanističnih študijskih področij pa: geografija (28,7 %), zgodovina (21,3 %), psihologija (10,2 %), nemški jezik (8,8 %) in sociologija (7,3 %). Razen pri geografiji, ki dosega enako visok odstotek pri obeh skupinah, lahko vidimo razporeditev izbirnih predmetov v skladu s kasnejšo izbiro študijskih področij.

Tabela št. 16: Struktura izbirnih predmetov pri maturi glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Fizika	41	29,1		
Geografija	26	18,4	39	28,7
Biologija	21	14,9		
Kemija	18	12,8		
Informatika	8	5,7		
Zgodovina			29	21,3
Psihologija			14	10,2
Nemški jezik			12	8,8
Sociologija			10	7,3

Po pregledu povezave med učnimi predmeti in kasneje izbranim študijskim področjem si oglejmo vpliv hobijev. Bistveno drugačno podobo kot v prejšnjih primerih nam poda analiza hobijev dijakov, ki smo jo predstavili v Tabeli št. 17. Enako kot je bilo prikazano pri najboljši ocenjenem in najljubšem predmetu se tudi v primeru hobijev pojavlja športna aktivnost kot izrazito najljubša (56,9 %). Če smo predhodno lahko ugotavljali, da je bilo družboslovje za dijake in dijakinje manj

aktualno v okviru formalnega izobraževanja, pa lahko v primeru hobijev izpostavimo, da so aktivnosti povezane z družboslovjem (9,2 %) bolj zanimive za dijake in dijakinje kot za naravoslovje (7,9 %) in tehniko (1,7 %).

Tabela št. 17: Hobiji dijakov

	f	f %
Šport	136	56,9
Družboslovni	22	9,2
Naravoslovni	19	7,9
Tehnični	15	6,3
Prijatelji	4	1,7
Ostalo(večinoma petje in glasba)	43	18,0
Skupaj	239	100,0

Če primerjamo hobije dijakov in dijakinj glede na preferenčno študijsko področje lahko ugotovimo določeno pozitivno korelacijo. Če izvzamemo športne aktivnosti, ki prevladujejo pri naravoslovno-tehnično usmerjenih dijakih in dijakinjah, se le ti za kar za 5,3 % raje odločajo na naravoslovno tehnične vsebine hobijev in za prijatelje. Pri družboslovno-humanistično usmerjenih dijakih in dijakinjah pa prevladujejo družboslovne vsebine hobijev. Ob tem je pomembno da pri slednjih izjemno dominirajo ostale vsebine hobijev, ki se najpogosteje povezujejo s plesom in na ta način zmanjšujejo razliko, ki se je pokazala pri športnih aktivnostih (več v Tabeli št. 18). Na podlagi zapisanega lahko da se naravoslovno-tehnično usmerjeni dijaki in dijakinje redkeje odločajo za družboslovne hobije, kot velja v pri družboslovno-humanističnih dijakih in dijakinjah.

Tabela št. 18: Hobiji dijakov glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Šport	43	63,2	32	51,6
Nar-teh	8	11,8	4	6,5
Družboslovni	4	5,9	5	8,1
Prijatelji	4	5,9	2	3,2
Ostalo	9	13,2	19	30,6
Skupaj	68	100,0	62	100,0

Oglejmo si še nekoliko natančneje, kako se razvija proces izbire različnih poklicev skozi diahroni prerež. Podatki iz Tabele št. 19 dokazujejo, da se število poklicev med katerimi kolebajo učenci in dijaki z leti zmanjšuje. Tako se je število poklicev, med katerimi so kolebali učenci na razredni stopnji v osnovni šoli in dijaki po tretjem letniku, zmanjšalo iz 5,6 poklicev na 2,5. Če se dijaki kot

učenci osnovne šole kolebali med 5,6 in 3,4 poklici, pa je zanimivo, da se je število različnih poklicev ustali v srednji šoli. Tako ob v srednji šoli v povprečju izbirajo med 2,7 in 2,5 poklici.

Če se nekoliko poglobimo v odgovore dijakov in dijakinj o izbranih poklicih na ravni razredne stopnje, ugotovimo, da se velika večina učencev odloča za med nobenim in petimi poklici. Pri čemer dominirata odgovora en in trije poklici. Relativno visoko frekvenco zasledimo na ravni izbiranja med desetimi poklici. Tovrstnih učencev je kar 3,8 %. Učenci predmetne stopnje se primarno odločajo za dva poklica (21,8 %), temu sledi odstotek učencev z tremi izbranimi poklici (16,7 %). Prav tako podatki kažejo, da se največ učencev odloča med nobenim in šestimi poklici. Zanimivo pa je, da dosega relativno visoko frekvenco odgovor, ki govori o tem, da se učenci odločajo med desetimi poklici (1,7 %). Dijaki v prvem letniku srednjih šol ohranjajo enako strukturo odgovorov kot smo jih lahko razbrali v prejšnjih dveh primerih. To pomeni, da še vedno prevladuje odgovor z dvema poklicnima izbirama (25,5 %), ki jima sledi odgovor z tremi (19,2 %) (več v Tabeli št. 19). Vendar se v tem primeru pojavi določena razlika. Odgovor, ki se navezuje na šest poklicnih izbir pri posameznem dijaku ima v tem primeru le 0,8 %. V prejšnjih primerih je namreč dosegal višji rang. Struktura prvih treh odgovorov se je v primerjavi z dijaki v drugem letu ohranila. Še vedno je največ dijakov, ki se odločajo med dvema (28,9 %), tremi (22,6 %) in enim poklicem (17,6 %). Ostali odgovori pa so dosegli bistveno manjši odstotek (npr. četrti odgovor med petimi poklici je dosegel vrednost 6,3 %). Za anketirane dijake in dijakinje je značilno, da se število poklicev med katerimi izbirajo po tretjem letniku srednje šole bistveno zmanjšuje. Kljub temu, da se pojavlja tudi v tem primeru enaka struktura, pa so se spremenili strukturni odstotki. V primerjavi z drugim letnikom je narasel odstotek dijakov, ki kolebajo med enim in dvema poklicema. Zmanjšal pa se je odstotek dijakov, ki kolebajo med tremi poklici.

Tabela št. 19: Izbrani poklici v različnem obdobju

	Povprečno število
V osnovni šoli- razredna stopnja	5,6
V osnovni šoli - predmetna stopnja	3,4
V srednji šoli po 1. letniku	2,7
V srednji šoli po 2. letniku	2,5
V srednji šoli po 3. letniku	2,5

Poglejmo si, kako se spreminja izbiranj med različnimi poklici glede na izbrano študijsko področje. Iz Tabele št. 20 je razvidno, da dijaki in dijakinje z naravoslovno-tehničnimi preferencami v povprečju kolebajo med več različnimi poklici kot dijaki in dijakinje družboslovno-humanističnih preferenc. Ob tem je zanimivo, da se nekoliko spremeni prej izpostavljena ugotovitev, da se

bistveno zmanjša število potencialnih poklicev z vstopom v srednjo šolo. Slednje zagotovo velja za dijake in dijakinje z družboslovno-humanistično študijsko intenco. To pa ne velja za naravoslovno-tehnične študijske preference. Omenjeni dijaki in dijakinje namreč na predmetni stopnji izbirajo v povprečju za med 3,1 poklici. V 1. letniku srednje šole pa se povprečna vrednost povzpne na kar 3,6. Da dijaki in dijakinje z naravoslovno-tehničnimi preferencami izbirajo med več poklici je posledica širine njihovih interesov in hobijev, ki jih očitno širi dejavnost srednješolskih programov.

Tabela št. 20: Izbrani poklici v različnem obdobju glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični	Družboslovno-humanistični
Razredna stopnja	5,2	4,8
Predmetna stopnja	3,1	2,6
1. Letnik	3,6	2,3
2. Letnik	2,5	2,3
3. Letnik	2,2	2,1

V nadaljevanju anketiranja nas je zanimalo, med katerimi poklici so se dijaki najpogosteje odločali oziroma kateri poklici so bili za njih v različnih življenjskih obdobjih najbolj privlačni. Tabela št. 21 prikazuje, da so bili za njih na razredni stopnji najpomembnejši poklici, kot so učitelj, zdravnik in pilot. V primarnih obdobjih predvsem izstopata prvi in drugi omenjeni. Na ravni predmetne stopnje se ohranjajo enaki poklici kot smo jih lahko zasledili pri razredni stopnji. Vendar so v tem primeru razlike med frekvencami posameznih poklicev manj izrazite. Še vedno ostaja dominanten poklic učitelja (predvsem učitelj razrednega pouka). Na drugo mesto se prebije poklic pilota, ki mu sledi zdravnik. Tudi po prvem letniku srednje šole dominira učiteljski poklic. Vendar je v tem primeru potrebno izpostaviti dve ključni specifiki, in sicer: povečal se je interes za poklic arhitekta in arheologa ter povečala se je paleta odgovorov. Po prvem letniku se dijaki odločajo za poklice kot so npr. strojnik, novinarka, prevajalec, računalničar itd. Slednjih poklicev pa predhodno nismo zasledili v takšnem obsegu. Ob tem je zanimivo, da sem najpogostejšimi odgovori ne pojavlja zdravnik, ki je bil predhodno zelo pogosto izbran poklic. Za izbrane poklice po drugem letniku še naprej ostaja značilno, da prevladujeta poklic učitelja in arhitekta. Zanimivo pa je, da se za razliko, od 1. letnika, ponovno poklic zdravnika, ki doseže tretje mesto. Enako kot prej se tudi v tem primeru pojavljajo novi poklici. Tako lahko zasledimo med najpogostejšimi odgovori biologa, farmacevta, matematika in socialno delavko. Opis prevladujočega poklica v 3. letniku, ki bi naj do določene mere odražal dejanski poklic, ki pogojuje vpis v določen študijski program, kaže, da še vedno dominirata dva poklica, ki sta se nenehoma pojavljala kot dominantna skozi celotno obdobje, t. j. pilot in arhitekt. Zanimivo pa je, da se na vrhu pojavljata dva poklica, ki smo ju prvič zasledili šele po končanem drugem letniku, in sicer: biolog in farmacevt (več v Tabeli št. 21).

Tabela št. 21: Prevladujoč poklic v različnih življenjskih obdobjih

	Razredna stopnja	Predmetna stopnja	1. letnik SŠ	2. letnik	3. letnik SŠ
Učitelj	23	17	16	15	
Zdravnik	17	8		10	
Pilot	12	11	8	5	7
Frizerka	8				
Policist	8				
Veterinar	8				
Arhitekt		7	8	11	6
Pravnik		6	6	7	
Prevajalec			6		
Arheolog			6		
Biolog					4
Farmacevt					4
Inženir					4

Oglejmo si za trenutek, kako se spreminja poklicna izbira dijakov in dijakinj glede na želeno študijsko področje. Iz Tabele št. 22 je razvidno, da je tako pri naravoslovno-tehnično kot tudi družboslovno-humanističnih dijakih na razredni stopnji prevladoval družboslovni poklic. Zanimivo je, da so imeli dijaki s naravoslovno-tehnično preferenco celo za 5,3 % višji odstotek pri teh poklicih kot druga skupina. Po drugi strani pa je zanimivo, da so se dijaki z družboslovno-humanistično preferenco pogosteje odločali za biotehnične poklice in za medicino.

Tabela št. 22: Prevladujoč poklic na razredni stopnji glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Biotehnični	1	2,0	5	11,1
Družboslovni	26	52,0	21	46,7
Humanistični	2	4,0	6	13,3
Medicinski	5	10,0	10	22,2
Naravoslovni	1	2,0	1	2,2
Tehnični	15	30,0	2	4,4
Skupaj	50	100,0	45	100,0

Pri dijakih in dijakinjah na predmetni stopnji je značilno, da se počasi približujejo »idealnemu« stanju. Kljub temu, da pri naravoslovno-tehnično orientiranih dijakih in dijakinjah še vedno prevladujejo družboslovni poklici (43,3 %), pa se je odstotek le teh zmanjšal za kar 8,7 %. Sočasno se ohranja velik delež družboslovno-humanistično usmerjenih dijakov in dijakinj, ki se odločajo za

medicinske poklice. Vendar je tudi v tem primeru odstotek bistveno nižji, kot smo ga lahko zasledili predhodno, t. j. za 7,9 %. Na ta račun so nekoliko pridobili naravoslovni poklici (5,4 %) (več v Tabeli št. 23).

Tabela št. 23: Prevladujoč poklic na predmetni stopnji glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Biotehnični	2	3,3	3	5,4
Družboslovni	26	43,3	31	55,4
Humanistični	8	13,3	9	16,1
Medicinski	4	6,7	8	14,3
Naravoslovni	4	6,7	3	5,4
Tehnični	16	26,7	2	3,6
Skupaj	60	100,0	56	100,0

V srednji šoli se proces ustalitve intenzivno nadaljuje, kar je moč zaznati že v prvem letniku. Pri naravoslovno-tehnično naravnanih dijakih in dijakinjah se pokaže intenzivno zmanjšano zanimanje za humanistične in družboslovne poklice. Kljub temu pa ostaja še naprej kar naprej izjemno velik odstotek tistih dijakov, ki so v 1. letniku razmišljali o družboslovnem predmetu, in sicer 31,7 %. Proces ustalitve se bolj jasno odraža pri družboslovno-humanistično umerjenih dijakih (več v Tabeli št. 24).

Tabela št. 24: Prevladujoč poklic po 1. letniku srednje šole glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Biotehnični	4	6,7	2	3,2
Družboslovni	19	31,7	40	64,5
Humanistični	5	8,3	15	24,2
Medicinski	7	11,7	1	1,6
Naravoslovni	4	6,7	2	3,2
Tehnični	21	35,0	2	3,2
Skupaj	60	100,0	62	100,0

Da se poklicna orientacija z vključitvijo v srednješolsko izobraževanje intenzivno izkristalizira pričajo tudi podatki za 2. letnik srednje šole. V tem primeru se npr. družboslovno-humanistično usmerjeni dijaki ne odločajo za biotehnične študije. Pri medicinskih in tehničnih pa dože zgolj 1,6 %. Prav tako se interes naravoslovno-humanističnih študentov za družboslovne predmete med 1. in 2. letnikom skorajda razpolovi in pade na 17,2 % (več v Tabeli št. 25).

Tabela št. 25: Prevladujoč poklic po 2. letniku srednje šole glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Biotehnični	6	9,4	0	0,0
Družboslovni	11	17,2	46	75,4
Humanistični	1	1,6	11	18,0
Medicinski	11	17,2	1	1,6
Naravoslovni	9	14,1	2	3,3
Tehnični	26	40,6	1	1,6
Skupaj	64	100,0	61	100,0

Podatki v Tabeli št. 26 kažejo skorajda popolno usklajenost med poklicnimi željami dijakov in dijakinj v 3. letniku in dejanskimi študijskimi željami. To konkretno pomeni, da se naravoslovno-tehnično usmerjeni dijaki in dijakinje ne odločajo več za humanistične poklice. Odločitev za družboslovne študije pade iz 17,2 % na 4,7 %. Prav tako družboslovno-humanistično usmerjene dijake in dijakinje ne zanimajo več biotehnični, medicinski in naravoslovni poklici. Zanimivo pa je, da naraste odstotek pri tehničnih poklicih iz 1,6 % na 5,0 %. Navedeni podatki kažejo, da dobiva poklicni razvoj dijakov in dijakinj ključno vlogo z vstopom v srednjo šolo. Ne samo, da se zmanjša število potencialnih poklicev, ampak postanejo njihovi želeni poklici bistveno bolj realni in uresničljivi.

Tabela št. 26: Prevladujoč poklic po 3. letniku srednje šole glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Biotehnični	5	7,8	0	0,0
Družboslovni	3	4,7	51	85,0
Humanistični	0	0,0	6	10,0
Medicinski	12	18,8	0	0,0
Naravoslovni	13	20,3	0	0,0
Tehnični	31	48,4	3	5,0
Skupaj	64	100,0	60	100,0

V nadaljevanju anketiranja nas je zanimala vloga agensov poklicne socializacije. Na vprašanje, kdo ima primarno vlogo pri izbiri določenega poklica v različnih obdobjih odločanja za nadaljevanje študija, smo ugotovili, da imajo ključno vlogo pri poklicni orientaciji v petem razredu osnovne šole starši (3,37). Sledijo jim prijatelji (3,19). Ob navedenem je zanimivo, da na učence petih razredov bolj vplivajo predstavniki fakultet (3,06) kot pa učitelji (2,64) ali sorodniki (2,23). Da imajo predstavniki fakultet močan vpliv na poklicno socializacijo dijakov pričajo tudi podatki iz prvega letnika. Kljub temu, da ostajajo ključni agensi poklicne socializacije starši (3,33), pa se za njimi, po

pomembnosti, pojavljajo predstavniki fakultet (3,27). Hkrati se v obdobju 1. letnika poveča vloga sorodnikov (2,28). Zmanjša pa se vpliv medijev (2,69) in sošolcev (2,74). Po končanem tretjem letniku vplivajo na dijake najbolj predstavniki fakultet (3,65), kar dodatno potrjuje prej izpostavljen trend. Sledijo jim starši (3,39), ki so v predhodnih obdobjih dominirali. Vloga prijateljev se je ohranila (3,07). Zamenjala pa sta se vloga medijev (2,76) in sošolcev (2,69) (več v Tabeli št. 27). Navedeni podatki so izjemno zanimivi, saj razbijajo ustaljeno razumevanje vloge prijateljev, sošolcev, znanih osebnosti in sorodnikov. Le ti niso ključni dejavnik poklicne socializacije, kot se pogosto pojavlja v laični in strokovni literaturi, ampak postaja čedalje bolj pomembno neposredno prikazovanje poklica, skozi delo staršev, predstavnikov fakultet itd.

Tabela št. 27: Agensi poklicne socializacije

	5. razred	1. letnik	3. letnik
Starši	3,37	3,33	3,39
Prijatelji	3,19	3,06	3,07
Predstavniki fakultet	3,06	3,27	3,65
Mediji	3,01	2,69	2,76
Sošolci	2,86	2,74	2,69
Učitelji	2,64	2,62	2,63
Znane osebnosti	2,41	2,07	1,97
Sorodniki	2,23	2,28	2,21

Primerjava dijakov in dijakinj z naravoslovno-tehničnimi in družboslovno-humanističnimi preferencami prikazuje, da imajo predstavniki fakultet, prijatelji, sošolci in starši dijakov z naravoslovno tehničnimi študijskimi zahtevami bistveno v vseh fazah anketiranja večjo vlogo kot pri družboslovno-humanističnih. Enako lahko ugotovimo tudi za vlogo sorodnikov pri poklicnem odločanju. Nekoliko drugače je pri učiteljih, ki imajo manjšo vlogo v 5. razredu osnovne šole pri naravoslovno-tehnični skupini (2,63) kot v družboslovno-humanistični (2,72). V kasnejših obdobjih pa se stanje spremeni in učitelji postanejo pomembnejši agens socializacije. Slednje govori v prid temu, da so dijaki z družboslovno-humanističnimi izpostavili manjšo adptabilnost zunanjim vplivom na njihovo poklicno odločitev.

	Naravoslovno-tehnični			Družboslovno-humanistični		
	5. r.	1. L.	3. L.	5. r.	1. L.	3. L.
Starši	3,42	3,49	3,24	3,34	3,09	3,12
Sorodniki	2,41	2,55	2,21	2,16	1,99	1,94
Učitelji	2,63	3,01	2,56	2,72	2,46	2,51
Prijatelji	3,42	3,07	3,18	3,15	2,84	2,79
Sošolci	2,99	2,91	2,91	2,74	2,28	2,21
Znane osebnosti	2,34	2,07	2	2,49	2,1	1,91
Mediji	2,97	2,74	2,62	3,19	2,87	2,68
Predstavnikov fakultet	2,93	3,09	3,54	2,97	3,21	3,66
				Povprečna vrednost (ocena 1-7)		
Večje možnosti zaposlitve				6,14		
Širjenje izobrazbe in usposobljenosti				5,86		
Večja samostojnost				5,51		
Lagodnejši način življenja po diplomi				5,32		
Spoznavanje novih ljudi				5,17		
Možnosti potovanja v tujino (mobilnost)				4,99		
Ugodnosti statusa študenta				4,6		
Spoznavanje drugačnega načina življenja				4,37		
Selitev v drug kraj				3,33		

Tabela št. 28: Agensi poklicne socializacije glede na izbrano študijsko smer

Odgovori na vprašanje, kdaj so se dijaki odločili za vpis na fakulteto, rezultati ankete kažejo, da v večini primerov prevladuje osnovnošolsko obdobje (38,7 %) (več v Tabeli št. 29). Slednje je na nek način razumljivo, saj so v raziskavo vključeni dijaki gimnazij. Sočasno pa se pojavi še druga značilnost, in sicer da se z približevanjem koncu srednješolskega izobraževanja povečuje delež dijakov, ki se odločijo za študij na fakulteti. Hkrati pa lahko zasledimo pomembnost informativnih dnevov. Na njihovi podlagi se odloči kar 20,2 % dijakov.

Tabela št. 29: Obdobje odločitve o študiju na fakulteti

	f	f %
V osnovni šoli	92	38,7%
V srednji šoli po 1. letniku	15	6,3%
V srednji šoli po 2. letniku	38	16,0%
v srednji šoli po 3. letniku	44	18,5%
Odločil se bom po informativnem dnevu	48	20,2%
Ne nameravam nadaljevati študija	1	0,4%
Skupaj	238	100,0%

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
V OŠ	22	31	33	47,8
Po 1.letniku	6	8,5	5	7,2
Po 2. letniku	18	25,4	15	21,7
Po 3. letniku	19	26,8	13	18,8
Po inf. dnevu	5	7,0	3	4,3
Ne bom študiral	1	1,4	0	0,0
Skupaj	71	100	69	100

Prikaz obdobji odločitve za študij na fakulteti glede na izbrano študijsko smer govori v prid tezi, da tudi v me primeru obstajata dve vrhni obdobji odločitve za študij. Enako kot pri vseh anketirancih se tudi v tem primeru pojavlja osnovna šola kot tisto obdobje, kjer se večina dijakov in dijakinj odloči za študij na fakulteti. Vendar se v tem primeru pojavi specifična. Drugi vrh odločanja ne predstavlja informativni dan, ampak 3. letnik srednje šole. Zavedati se je potrebno, da so bili v tem primeru bili vključeni v anketiranje dijaki in dijakinje z jasneje začrtano poklicno potjo. Če primerjamo obe skupini dijakov in dijakinj, lahko vidimo, da se več družboslovno-humanistično usmerjenih dijakov in dijakinj odloči za študij na fakulteti v osnovni šoli (47,8 %) kot pa naravoslovno-tehničnih (31,0 %). Nasprotno pa velja pri odločitvi za študij po 3. letniku. Tu prevladujejo naravoslovno-tehnično (26,8 %) pred družboslovno-humanistično usmerjenimi dijaki in dijakinjami (18,8 %).

Tabela št. 30: Obdobje odločitve o študiju na fakulteti glede na študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
V OŠ	8	11,43	7	10,1
Po 1.letniku	7	10,00	7	10,1
Po 2. letniku	21	30,00	23	33,3
Po 3. letniku	28	40,00	27	39,1
Po inf. dnevu	6	8,57	5	7,2
Skupaj	70	100	69	100

Poglejmo si, kaj je temeljni razlog dijakov in dijakinj za vpis na fakulteto. Dijaki in dijakinje menijo, da si z vpisom na fakulteto povečajo možnosti za zaposlitev (6,14). Sočasno poudarjajo, da je vpis na fakulteto izhodišče za širitev izobrazbe in usposobljenosti ter pot do večje samostojnosti (5,81). Z oceno 5,51 sledi odgovor, ki poudarja večjo samostojnost in z 5,32 Lagodnejši način življenja po diplomi (več v Tabeli št. 31). Vidimo lahko, da dominantni odgovori bolj poudarjajo izboljšanje kakovosti življenja (predvsem po diplomi).

Tabela št. 31: Prednosti študija

	Povprečna vrednost (ocena 1-7)
Večje možnosti zaposlitve	6,14
Širjenje izobrazbe in usposobljenosti	5,86
Večja samostojnost	5,51
Lagodnejši način življenja po diplomi	5,32
Spoznavanje novih ljudi	5,17
Možnosti potovanja v tujino (mobilnost)	4,99
Ugodnosti statusa študenta	4,6
Spoznavanje drugačnega načina življenja	4,37
Selitev v drug kraj	3,33

Če analiziramo predhodne odgovore glede na prioritetni študijsko področje dijakov in dijakinj, lahko ugotovimo, da ostane struktura odgovorov približno enaka. Tako pri naravoslovno-tehnično usmerjenih dijakih in dijakinjah prevladuje enak odgovor kot pri vseh, t. j. večje možnosti zaposlitve (6,19). Navedeni odgovor se pri družboslovno-humanističnih pojavlja na drugem mestu z povprečno oceno 5,9. Pri tej skupini ljudi je na prvem mestu širjenje izobrazbe in usposobljenosti (6,17). Pri naravoslovno-tehnično usmerjenih dijakih in dijakinjah je ta odgovor na drugem mestu (5,76). Obe skupini pa sta enaki pri tretjevrščenem odgovoru. Naravoslovno-tehnično usmerjeni dijaki in dijakinje ocenijo odgovor večjo samostojnost z povprečno oceno 5,37, medtem ko družboslovno-humanistični z 5,68. (več v Tabeli št. 32). Iz teh odgovorov ni razvidna posebna razlika med obema skupinama. Oboji poudarjajo koristi, ki jim jih prinese dokončanje študija na njihovem področju. Vendar v različnem zaporedju, kar je posledica poznavanja razmer na trgu dela.

Tabela št. 32: Prednosti študija glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični	Družboslovno-humanistični
Večje možnosti zaposlitve	6,19	5,9
Širjenje izobrazbe in usposobljenosti	5,76	6,17
Lagodnejši način življenja po diplomi	5,31	5,17
Možnost potovanja v tujino (mobilnost)	4,76	5,09
Večja samostojnost	5,37	5,68
Selitev v drug kraj	3,17	3,39
Spoznavanje drugačnega načina življenja	4,14	4,71
Spoznavanje novih ljudi	4,8	5,49
Ugodnosti statusa študenta	4,08	4,52

V tesni povezavi z vprašanjem, ki smo ga predstavili v Tabeli št. 29, je vprašanje o obdobju odločitve za določen študijski program oziroma določeno fakulteto (več v Tabeli št. 33). Če smo v Tabeli št. 29 ugotovili, da se dijaki in dijakinje prvenstveno odločajo za vpis na fakulteto v osnovni

šoli, pa se največ dijakov in dijakinje odloči za specifično fakulteto oziroma študijski program šele po informativnem dnevu (38,6 %). Na ta način se ne pojavlja več krivulja z dvema vrhoma, ampak gre na nek način za eksponentno naraščanje odstotkov odgovorov z višanjem obdobja izbire določene fakultete oziroma študijskega programa. Slednje odraža pomen informativnih dni pri poklicni orientaciji. Hkrati moramo poudariti, da se dijaki začnejo intenzivneje ukvarjati z vprašanjem nadaljevanja izobraževanja v večini primerov po končanem 2. letniku.

Tabela št. 33: Obdobje odločitve o študiju na določeni fakulteti oziroma študijskem programu

	f	f %
V osnovni šoli	16	6,8%
V srednji šoli po 1. letniku	16	6,8%
V srednji šoli po 2. letniku	47	19,9%
v srednji šoli po 3. letniku	66	28,0%
Odločil se bom po informativnem dnevu	91	38,6%
<i>Skupaj</i>	<i>236</i>	<i>100,0%</i>

Zanimive rezultate lahko izsledimo, če primerjamo obdobje odločitve za specifično fakulteto oziroma študijski program z preferenčnim študijskim področjem. Le ti kažejo na eni strani značilnosti, ki smo jih lahko zasledili pri Tabeli št. 30, t. j. da ima informativni dan zanemarljiv vpliv na obe skupini. Na drugi strani pa se pojavlja značilnost, ki smo jo lahko videli pri Tabeli št. 33. To pomeni, da obstaja le eden vrh in ne dva. V tem primeru se ta vrh konča pri 3. letniku. Tako se največ dijakov in dijakinj usmerjenih v naravoslovno-tehnične študijske smeri odloči za specifično fakulteto oziroma študijski program po 3. letniku (40,00 %). Pri družboslovno-humanistično usmerjenih dijakih in dijakinjah pa 39,10 % (več v Tabeli št. 34).

Tabela št. 34: Obdobje odločitve o študiju na določeni fakulteti oziroma študijskem programu glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
V OŠ	8	11,43	7	10,1
Po 1.letniku	7	10,00	7	10,1
Po 2. letniku	21	30,00	23	33,3
Po 3. letniku	28	40,00	27	39,1
Po inf. dnevu	6	8,57	5	7,2
<i>Skupaj</i>	<i>70</i>	<i>100</i>	<i>69</i>	<i>100</i>

Analizi obdobja izbire fakultete oziroma študijskega programa je sledilo vprašanje o dejansko izbranih fakultetah. Tabela št. 35 dokazuje, da je družboslovje pri dijakih in dijakinjah priljubljeno. To dokazuje prvo izbrana fakulteta. V kar 35,5 % so se dijaki in dijakinje odločili za družboslovne fakultete. Kljub temu, da se pogosto izpostavlja, da je študij naravoslovja in tehnike podhranjen, pa naši podatke ne govorijo temu v prid. Kar 36,9 % dijakov se primarno želi vpisati na tehnično oziroma naravoslovno-matematično smer. Enako strukturo kot v primeru prvo izbrane fakultete lahko zasledimo pri drugo izbranih fakultetah. Razlika je le v strukturnih odstotkih. Tako je narasla razlika med družboslovnimi in tehničnimi fakultetami, ki znaša v tem primeru 6,9 %. Prav tako je potrebno poudariti, da se je v tem primeru razpolovil odstotek želja po vpisu na naravoslovno-matematične smeri (za 7,2 %). Bistveno pa se spremeni struktura tretje izbranih fakultet. Če smo predhodno zapisali, da ne drži misel, da se študenti v večji meri vpisujejo na družboslovne in humanistične študije, pa se to v primeru tretje izbrane fakultete ne drži. Tako na družboslovne kot tudi na humanistične fakultete se želi vpisati 67,2 %.

Tabela št. 35: Struktura izbranih fakultet

	1. izbrana fakulteta		2. izbrana fakulteta		3. izbrana fakulteta	
	f	f %	f	f %	f	f %
Družboslovje	50	35,5%	37	39,0%	22	36,1%
Tehnične	33	23,4%	21	22,1%	9	14,8%
Humanistične	20	14,2%	16	16,8%	19	31,1%
Naravoslovno-matematične	19	13,5%	6	6,3%	8	13,1%
Medicinske	12	8,5%	4	4,2%	0	0,0%
Biotehnične	7	5,0%	4	4,2%	3	4,9%
Skupaj	141	100,0%	88	100,0%	61	100,0%

Iz Tabele št. 36 lahko vidimo, da se za tehnične fakultete odloči 49,3 %, za naravoslovne 25,4 %, za medicinske 16,9 % in za biotehnične 8,5 % vseh dijakov in dijakinj, ki želijo študirati naravoslovno-tehnične smeri. Razmerje med družboslovnimi in humanističnimi fakultetami je 71 proti 29 v korist družboslovnih.

Tabela št. 36: Struktura izbranih fakultet glede na izbrano študijsko področje

	Naravoslovno-tehnični		Družboslovno-humanistični	
	f	f %	f	f %
Tehnični	35	49,3	0	0,0
Naravoslovni	18	25,4	0	0,0
Medicinski	12	16,9	0	0,0
Biotehnični	6	8,5	0	0,0
Družboslovni	0	0,0	49	71,0
Humanistični	0	0,0	20	29,0
Skupaj	71	100	69	100

V nadaljevanju anketiranja nas je zanimalo, na kateri dejavniki dejansko vplivajo na odločitev dijaki in dijakinje za vpis na specifično fakulteto. Podatki iz Tabele št. 37 prikazujejo, da se dijaki odločajo za posamezno fakulteto predvsem na podlagi zanimivosti poklica, ki bi ga naj opravljali po zaključku študija (6,23). Prav tako se dijaki zavedajo ovir, ki jih lahko doletijo po končanju študija na trgu dela. Glede na to poudarjajo, kot enega ključnih dejavnikov, možnost zaposlitve (5,97). V navezavi s odgovorom z največjo povprečno oceno je tretji najboljši ocenjeni odgovor, zanimiv študijski program (5,54). Kljub temu, da predhodno pri vprašanju o razlogih za nadaljevanje izobraževanja na fakulteti ni posebej izstopal zaslužek pri opravljanju zelenega poklica, pa le ta v tem primeru posebej izstopa (5,50). Na podlagi odgovorov, ki smo jih prejeli lahko vidimo, da dijaki in dijakinje poudarjajo predvsem tiste dejavnike, ki so vezani na njih neposredno, manj pa na dejavnike ki bi izhajali iz karakteristik fakultete same (npr. prijazno osebje, ustvarjalno okolje itd.).

Tabela št. 37: Dejavniki izbire fakultete

	Povprečna (ocena 1-7)
Zanimiv poklic	6,23
Možnost zaposlitve po študiju	5,97
Zanimiv študijski program	5,54
Dober zaslužek pri opravljanju poklica	5,50
Nadarjenost na študijskem področju	5,42
Svoboda pri delu	5,41
Kvaliteten študijski program	5,38
Možnost podiplomskega študija	5,01
Prijazno okolje na fakulteti	4,99
Ustvarjalno delo/študij	4,98
Prijaznost osebja na fakulteti	4,93

In kako se razlikujejo dejavniki za izbrano fakulteto med naravoslovno-tehnično in družboslovno-humanistično usmerjenimi dijaki in dijakinjami? Enako kot smo lahko ugotovili za vse anketirance lahko ugotovimo tudi v tem primeru, da je za obe skupini dijakov in dijakinj ključni dejavnik izbire fakultete zanimivost poklica. Ta dejavnik je dosegel pri naravoslovno-tehnično usmerjenih dijakih in dijakinjah vrednost 6,24, pri družboslovno-humanističnih pa 6,73. V strukturi ostalih odgovorov pa se pojavijo določene razlike. Tako naravoslovno-tehnično usmerjeni dijaki in dijakinje postavijo na drugo mesto odgovor Zanimiv študijski program (5,41) in na tretje Nadarjenost na študijskem področju (5,31). Pri družboslovno-humanističnih pa sta se ta dva odgovora zamenjala. Tako je odgovor Nadarjenost na študijskem področju na drugem (5,56) in odgovor Zanimiv študijski program (5,49) na tretjem mestu (več v Tabeli št. 38).

Tabela št. 38: Dejavniki izbire fakultete glede na izbrano študijsko smer

	Naravoslovno-tehnični	Družboslovno-humanistični
Zanimiv študijski program	5,41	5,49
Mnenje oz. vpis sošolcev	3,32	2,5
Mnenje staršev	3,75	3,66
Bližina fakultete	2,58	2,63
Zanimiv poklic	6,24	6,37
Nadarjenost na študijskem področju	5,31	5,56
Prostočasne aktivnosti	4,26	4,34
Možnost pridobitve štipendije	3,67	3,46
Možnost podiplomskega študija	5,06	4,9
Ugled poklica v družbi	4,83	4,54
Vtis na informativnem dnevu	3,99	4,67

Oglejmo si kateri dejavniki vplivajo na odločitev za določen študijski program. Tabela št. 39 prikazuje dejavnike odločitve za posamezen študijski program. Kot je razvidno iz povprečnih vrednosti ocenjevanja posameznega dejavnika, dominira kot dejavnik izbiranje programa na podlagi pomembnosti in smiselnosti za posameznika (6,34) ter kar je v skladu z prepričanjem dijaka (6,16). Iz odgovorov je razvidno tudi, da dijaki in dijakinje dajejo pomemben poudarek svojim sposobnostim, talentom, znanju, ki so podlaga za zanimivo in razvijajoče delovanje na delovnem mestu (5,92). Prav tako se relativno visoko pojavljajo odgovori, ki so tesno povezani z časom (5,65). Dijaki in dijakinje se odločajo za tiste študijske programe oziroma poklice, ki jim bodo omogočali, da bodo imeli dovolj časa za družino, konjičke, prijatelje itd. Relativno nizko pa so dejavniki, ki se povezujejo z neposrednim izvajanjem delovnih nalog in imajo skupne točke z tehnološko-naravoslovnimi poklici, npr. delo s stroji in orodji (2,57), delo z živalmi (3,08), delo na področju zaščite okolja (3,53) itd. Iz odgovorov je razvidno, da so ključni intrapersonalni dejavniki odločitve za določen študijski program pogojeni z osebnostnim razvojem in smiselnostjo. Bistveno manj pa na njih vplivajo specifični motivi, ki so potrebni za neposredno opravljanje dela.

Tabela št. 39: Dejavniki izbire študijskega programa

	Povprečna vrednost (ocena 1-7)
Delati nekaj, kar je zame pomembno in smiselno.	6,34
Delati nekaj, kar ustreza mojim prepričanjem.	6,16
Delati na dinamičnem in zanimivem delovnem mestu.	5,92
Uporaba svojih talentov in sposobnosti.	5,83
Sprejemati svoje odločitve.	5,78
Razvijati in izboljšati svoje znanje in sposobnosti.	5,71
Imeti veliko čas za svojo družino.	5,65
Zaslužiti veliko denarja.	5,61
Predstavljanje novih idej.	5,4
Delovati neodvisno od drugih ljudi.	5,4
Imeti veliko čas za svoje prijatelje.	5,28
Imeti veliko čas za svoje konjičke, aktivnosti in interese.	5,13
Delati kot del skupine z mnogimi ljudmi okoli sebe.	4,91

Na koncu si oglejmo, kako ocenjujejo dijaki in dijakinje možnosti vpisa v določen študijski program. Podatki iz Tabele št. 40 kažejo, da kar 28 bodočih študentov in študentk meni, da bo zagotovo sprejetih na prvo izmed navedenih študijskih programov. 27 jih meni, da obstaja 90 % možnosti za sprejem na prvo izbran program. Navedenemu sledi 26 dijakov in dijakinj, ki bi naj imeli 50 % možnosti za vpis v prvo izbran program. Pri drugo navedenem študijskem programu je struktura najpogostejših odgovorov nekoliko drugačna. Zvišalo se je število dijakov in dijakinj, ki menijo, da se bodo lahko vpisali na drug izbran študijski program. Zmanjšalo se je število dijakov in dijakinj, ki ponuja 90 % možnosti za vpis na drug izbran program. Navedeno je nekoliko v nasprotju z dejanskim stanjem, saj bi naj bi bila konkurenca na drugo izbranem študijskem programu bistveno manjša kot pri prvo izbranem. V prid temu pa govori splošen pregled nad izbranimi vrednostmi. Da dijaki in dijakinje menijo, da se bodo lahko najlažje vpisali na tretje izbran študijski program, je razvidno iz Tabele št. 40. Kljub temu, da je najpogostejše izbran odgovor (100 %) pojavlja v enakem deležu kot pri predhodnih dveh vprašanjih, pa je razvidno, da je povprečna vrednosti vseh odgovorov nekoliko višja kot predhodno.

Tabela št. 10: Možnosti dijakov za vpis v prvi študijski program

	1. študijski program		2. študijski program		3. študijski program	
Procent	f	f %	f	f %	f	f %
90-100	56	37,1%	53	42,4%	44	48,4%
80-89	30	19,9%	23	18,4%	16	17,6%
70-79	14	9,3%	13	10,4%	5	5,5%
60-69	12	7,9%	5	4,0%	6	6,6%
50-59	26	17,2%	22	17,6%	11	12,1%
40-49	4	2,6%	1	0,8%	1	1,1%
30-39	4	2,6%	4	3,2%	2	2,2%
20-29	3	2,0%	0	0,0%	2	2,2%
10-19	1	0,7%	0	0,0%	2	2,2%
0-9	1	0,7%	4	3,2%	2	2,2%
Skupaj	151	100,0%	125	100,0%	91	100,0%

Z uporabo anketnega vprašalnika smo iskali odgovor o poklicni orientaciji skozi diahrono pot. Pri tem smo si ogledali, kako vpliva na poklicno pot neodvisne spremenljivke (kot so spol, izobrazba staršev, učni predmeti itd.) in odvisne (učni uspeh, hobiji itd.). Na podlagi rezultatov analize vprašalnikov lahko izpostavimo naslednje ugotovitve:

- I. Na odločitev za naravoslovno-tehnično ali družboslovno-humanistično študijsko smer pomembno vpliva spol dijaka in dijakinje.
- II. Dijaki in dijakinje ekonomskih gimnazij se pogosteje odločajo za družboslovno-humanistične študijske smeri kot dijaki in dijakinje tehniških gimnazij. Slednji se raje odločajo za naravoslovno-tehnične študijske programe.
- III. Poklicno-strokovna srednješolska in višješolska izobrazba očeta je povezana z odločitvijo dijakov in dijakinj za družboslovno-humanistične študije.
- IV. Dijaki in dijakinje z naravoslovno-tehničnimi študijskimi interesi imajo ponavadi najboljše ocene pri matematiki, dijaki z družboslovno-humanističnimi interesi pa pri slovenskem in tujih jezikih.
- V. Najljubši in najboljše ocenjeni učni predmeti so v tesni korelaciji z želenim študijskim področjem dijakov in dijakinj.
- VI. Število potencialnih poklicev se z leti zmanjšuje (hitreje na področju družboslovja in humanistike).
- VII. Bodoči študenti naravoslovno-tehničnih študijev kolebajo med več različnimi poklici kot družboslovno-humanistični.

VIII. Odločitev za študij dozori v dveh obdobjih (v osnovni šoli in po informativnem dnevu).

IX. Starši in predstavniki fakultet predstavljajo ključno vlogo pri odločanju za posamezno študijsko smer.

5.3 Analiza intervjujev

V drugem delu raziskave poklicne orientacije smo izvedli intervju. V želji, da bi osvetlili podatke, zbrane z anketnim vprašalnikom in jih primerjali z dejanskimi karakteristikami študentov naravoslovno-tehničnih ali družboslovno-humanističnih študijskih programov, smo izvedli skupinski intervju. Skupinski intervju je primeren zaradi interakcije in sprotne spodbujanja med študenti, saj del vprašanj sloni na evociranju podatkov iz spomina.

Vzorec je priložnostni, kot ga utemeljujejo Esterby – Smith, Thorpe in Lowe (2005). Predstavniki študentov Fakultete za management Koper je razposlal e-pošto študentom prvega letnika in jih povabil k sodelovanju v imenu raziskovalcev. Odzvali so se štirje študenti, od tega tri ženske in en moški. Študentje naravoslovja in tehnike so bili povabljeni k sodelovanju na podoben način, preko osebnih stikov. Odzvala sta se dva moška in ena ženska.

Izvedena sta bila dva skupinska intervjuja s štirimi študenti 1. letnika rednega študija s področja družboslovja (Fakultete za management Koper) in tremi študenti 1. letnika s področja naravoslovja in tehnike (eden iz veterine, en s področja kemije in en iz gradbeništva). Intervjuja sta bila izvedena v maju in juniju 2008. Ker je bil uporabljen pol-strukturiran intervju, smo spi tem uporabili naslednji nabor vprašanj:

- Kako ste se odločali o izbiri študija/programa/fakultete?
- Kdo vas je usmerjal, spodbujal in svetoval o izbiri študija?
- Zakaj ste izbrali program in fakulteto, kjer sedaj študirate?
- Pomislite na osnovno šolo – lahko določite po spominu čas, ko ste se odločili za študijski program, kjer sedaj študirate?
- Kakšno vlogo je imel informativni dan pri vaši odločitvi?
- Povejte, prosim, s čim ste se ukvarjali kot otrok? Kaj so bile vaše interesne dejavnosti? Kaj je 'rdeča nit' v vaših hobijih?

Pri vprašanju o načinu odločanja za študij in določeno fakulteto je med naravoslovno-tehničnimi in družboslovno-humanističnimi študenti obstajajo razlike. Namreč družboslovno-humanistični

študenti so začeli razmišljati o potrebnosti izbire nadaljnjega študija po koncu 2. letnika srednje šole. Svojo odločitev opisujejo kot »odločitev na hitro« (oseba A), ki se je zgodila po informativnem dnevu. Oseba A je posebej poudarila, da je imela drugačne 'sanje' – postati veterinar, vendar ni imela dovolj točk za vpis na željeno fakulteto, zato se je 'tik pred vpisom' odločila za družboslovno področje. Pomembno vlogo pri izbiri so imele točke oziroma omejitve vpisa. Tudi oseba B bi izbrala drug študij, če ne bi bile pogoj točke. Želja je bila študirati angleški jezik. Ostala bi na družboslovnem področju, saj je kmalu 'vedela', da na področju naravoslovja in tehnike ne bo iskala 'svoje' fakultete, vendar se je zavedala, da mora poiskati fakulteto in študijski program, ki bo dovolj širok in 'uporaben', kasneje pa bo morda poskušala uresničiti svoje želje. Študenti naravoslovja pa so že zgodaj, v osnovni šoli vedeli, da bodo študirali naravoslovje oziroma tehniko. K temu jih je spodbujalo domače okolje (npr. študent veterine ima doma kmetijo), pa programi kot je Discovery, kjer si je študent z zanimanjem ogledoval konstrukcije, kar ga je pritegnilo v gradbeništvo, imel pa je interes tudi za gozdarstvo. Študentki, ki študira kemijo pa je bilo pomembno, da je »kemikov premalo«, sicer pa je bila vedno navdušena nad naravoslovjem. Odločeni so bili torej že zgodaj, vedeli so, da bodo študirali naravoslovje in tehniko, le malo nihanja med smermi je bilo še odprtega. Njihove 'odločitve' so se oblikovale v osnovni šoli, saj so izbirali tudi kasneje aktivnosti in izbirne vsebine, ki so povezane z naravoslovjem in tehniko, čeprav, kot je rekla študentka, ni zanemarjala tudi družboslovnih in umetniških dejavnosti, vendar se je zgodaj začela zavedati, da to ne bo njena poklicna pot.

Kot smo lahko ugotovili predhodno imajo informativni dnevi pomembno vlogo pri odločitvi za specifično poklicno pot bodočih študentov. Vendar slednji ni edini vir informacij poklicne orientacije. Študenti družboslovja so kot pomembne vire informacij navajali sestro, brata, mamo, torej družino in tudi prijatelje. Obiskali so informativne dneve, vendar so ob vpisu »gledali sosedu v pole« (oseba A) in rekli: »A ja, tja greš, hm, ali naj grem jaz tudi?« Bolj kot informativni dan so jih bili pomembni 'odrasli bližnji'. Študenti naravoslovja in tehnike pa so se odločali drugače. Šli so na informativni dan in se srečali s klubom študentov iz iste regije. Menili so, da so študentje višjih letnikov iz iste regije najboljši vir informacij, saj so »šolo izkusili« in pošteno povedo, kaj od študija lahko pričakujejo. Starši, družina in prijatelji niso imeli neposrednega vpliva nanje. Izbirali in odločali pa so se samostojno.

Kljub temu, da se je pri anketiranju v grobem kazala določena korelacija med hobiji in želeno študijsko smerjo, pa je zanimivo, da hobiji pri intervjujanih študentih niso povezani z izbiro fakultete in študijskega programa, saj so študentje navajali vrsto dejavnosti, ki so jih imeli v osnovni in srednji šoli. Študenti družboslovja so omenjali predvsem športne aktivnosti, študenti

naravoslovja in tehnike pa poleg športa še različne dejavnosti iz naravoslovja in tehnike (biološki krožek) in tudi glasbene in druge umetniške in družboslovne dejavnosti (novinarski krožek). Zanimivo je, da so 'naravoslovci in tehniki' poudarili, da so 'poskusili' več različnih dejavnosti zato, da so se 'našli v pravi'. Ravno iz tega razloga bi po njihovem mnenju šole morale organizirati dejavnosti, ki omogočajo učencem in dijakom vpogled v posamezne poklice. Menili so, da je Hiša eksperimentov in kasneje obisk reaktorja ipd. dober način spoznavanja s poklici in s področjem. Študentje naravoslovja in tehnike pa so izpostavili 'vpogled v področje' bolj kot predstavitev poklicev. To pa je zanimiv poudarek, saj se glede na izhodišča poklicne orientacije in dileme, ki se ob tem porajajo, sprašujemo, kdaj pričeti s poklicno orientacijo, kdo jo vodi ipd., veliko manj pa se poglobljamo v to, kako približati področje/a učencem in dijakom ne samo 'znotraj predmetov' ampak tudi skozi 'izkustveno dimenzijo'.

6 SISTEMSKE MOŽNOSTI NADALJNJEGA RAZVOJA POKLICNE ORIENTACIJE V SLOVENIJI

Poklicna orientacija pri nas trenutno doživlja razcvet, saj je ob hitro rastočem gospodarstvu in drugih družbenih, kulturnih in političnih spremembah bilo to nujno potrebno. Potrebno je prilagoditi dejavnost poklicne orientacije trenutnim razmeram v slovenskem prostoru z razvijanjem različnih metod in tehnik, s katerimi je lahko poklicna orientacija čimbolj učinkovita. Kljub temu, da se prenovljena poklicna orientacija izvaja v Sloveniji že dobro desetletje, pa v našem prostoru primanjkuje celostna analiza kakovosti izvedene reforme. Ne glede na to, pa lahko na podlagi izvedene refleksije razberemo določene možnosti, ki nudijo uvid v nadaljnji sistemski razvoj poklicne orientacije.

Naša sistemska ureditev poklicne orientacije ima nekaj izredno pomembnih strateških prednosti. Pri tem je potrebno izpostaviti relativno dobro ekipiranost šolskih svetovalnih služb. Uvajanje svetovalnih služb v srednje šole je bilo s širšega vidika poklicne orientacije in svetovalne pomoči dijakom izredno pozitivno. Zato jih je potrebno ohraniti ali razširiti. Vendar je naša raziskava pokazala, da je vloga šola kot agensa poklicne socializacije pri dijakih in dijakinjah žal še premalo prepoznana. V skladu s tem bi bilo potrebno na sistemski ravni:

- I. vzpostaviti sistem permanentnega razvoja poklicne orientacije;
- II. dopolniti prepoznavnost šol v vlogi agensa poklicne orientacije;
- III. dopolniti sistem sodelovanja šol z ostalimi agensi poklicne socializacije, predvsem starši;
- IV. razvijati vlogo učnih predmetov pri iskanju ustreznih poklicnih poti;
- V. povezovati sfero dela z poklicno orientacijo, saj dijaki in dijakinje pogosto premalo poznajo neposredno vsebino določenih poklicev, za katere se odločajo;
- VI. dodatno razvijati usposabljanje poklicnih svetovalcev, saj pogosto primanjkujejo programi specifičnega usposabljanja in
- VII. dodatno razvijanje novih metod in tehnik poklicne orientacije, saj je premalo (npr. pripomočkov za samousmerjanje), nekaterih pa skoraj ni (skupinske oblike poklicnega svetovanja).

Kljub sistemskemu razvoju omenjenih področij poklicne orientacije je potrebno intenzivno delo v okviru posamezne gimnazije. Slednje je še posebej pomembno ob vzpostavitvi avtonomije šolskega prostora. Glede na to bi morale gimnazije vzpostaviti:

- I. večje sodelovanje učiteljev s šolsko svetovalno službo na področju poklicne orientacije s pomočjo na timskega dela;
- II. poklicna orientacija naj ne bo intenzivirana le v 3. in 4. letniku, temveč naj se skozi celotno obdobje srednješolskega izobraževanja;
- III. informiranje dijakov in dijakinj naj se razširi tudi na področje zaposlovanja, in naj se poudarja pomen pravilne poklicne odločitve, ki je pomemben predvsem pri zmanjševanju osipa v izobraževanju, zmanjševanju števila napačnih odločitev za izobraževanje in zaposlovanje ter pri povečevanju motivacije dijakov in dijakinj za izobraževanje in usposobljenosti delovne sile;
- IV. izvajalci poklicne orientacije naj bodo pozorni na poklicno zrelost svojih dijakov in dijakinj, tiste dijake in dijakinje, ki kažejo nižjo stopnjo poklicne zrelosti in manjše zanimanje glede poklicne odločitve skušajo motivirati in jim objektivno pomagati pri odločanju;
- V. šolska svetovalna služba naj aktivno vzpodbuja starše pri spremljanju poklicnega odločanja svojih otrok in jih seznani s pomembnostjo pravilne izbire, saj so prav starši tisti, ki jim dijaki najbolj zaupajo;
- VI. spodbujanje dijakov in dijakinj in informiranje staršev glede obiska interesnih delavnic, poletnih šol in taborov na temo spoznavanja samega sebe in spoznavanja poklicnih področij;
- VII. več neposrednega sodelovanja zunanjih ustanov z dijaki in dijakinjami, tako Zavoda za zaposlovanje kot CIPS-ov in
- VIII. permanentno uvedbo obiskov študentov, delavcev in delodajalcev, kjer naj učencem čimbolj prepoznavno predstavijo svoje šole, poklice.

LITERATURA

- Becker, S. H. (1990).** The Nature of a Profession. New York: Routledge.
- Blau, P. M. in Scott, W. R. (1992).** Professional groupe. San Francisco: Chandler.
- Brawerman, H. (1994).** Labor and Monopoly Capital. New York: Monthly Review Press.
- Brown, A. (1996).** A dynamic model for examining continuity and change in the occupational identities of vocational education and training professionals. EUROPROF working Paper. Bremen: ITB, University of Bremen.
- Brown, A. (1997).** A dynamic model of occupational identity formation. In: Brown, A. (ur.) Promoting vocational education and training: European perspectives. Tampere: University of Tampere.
- Brown, A. (2001).** Reflections on the processes of becoming skilled in England, Germany and the Netherlands. V: Laske, G. (ur.) Vocational identity, flexibility and mobility in the European labour Market. Bremen: ITB, University of Bremen.
- Caplow, T. H. (1982).** The Sociology of Work. Minnesota: University of Minnesoty, Press Minneapolis.
- Davies, C. (1996).** The sociology of professions and the profession of gender. London: Routlengde.
- Dif, M. (2001).** On the dynamics of identity formation and development in active citizenship. V: Schermmann M. in Bron M. Jr (ur.). Adult Education and Democratic Citizenship IV. Krakow: Impuls Publisher, str. 80-95.
- Dragičević, A. (1995).** Osnovi sociologije rada. Beograd: Savremena knjiga.
- Dubar, C. (1993).** Poklicna socializacija današnje mladine: krize in spremembe. V: Sodobna pedagogika, št. 1-2, str. 69-77.
- Dubar, C. in Tripier, P. (1998).** Sociologie des professions. Paris: Armand Colin.
- Faunce, W. (1998).** Problems of an Industrial Society. Boston: Little Brown.
- Feldman, P. (1985).** Professional Aspiration. V: Journal of Curriculum Studies, let. 12, št. 4, str. 121-139.
- Friedman, G. (1992).** Sociologija rada. Sarajevo: Izdavačko poduzeće »Veselin Masleša«.
- Good, W. J. (1997).** The Professions in Modern Society. New York: Russell Sage Foundation.
- Greenwood, E. (1996).** Atributes of Professions. V: Social Work, let. 2, št. 3, str. 12-25.
- Hinkle, S. in Brown J. R. (2000).** Intergroup comparations and professions. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Holmes, G. (1990).** Person, Role and Profession. London: Routledge.
- Jackson, J. A. (1994).** Professions and Professionalization. Cambridge: Cambridge University Press.

- Karpik, L. (1998).** Expectations and Satisfaction in Work. V: Human Relations, let. 21, št. 4, str. 348-369.
- Kavčič, B. (1987).** Sociologija dela. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kramberger, A. (1999).** Poklici, trg dela in politika. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Krause, A. E. (1991).** The Sociology of Occupations. Boston: Little Brown Company.
- Larson, S. M. (1999).** The Rise of Professionalism. Berkley: University of California Press.
- Lawrence, P. R. in Lorsch, J. W. (1991).** Professional and Environment-Making Differentiation and Integration. Boston: Harvard University.
- Lembert, R. (1989).** Changing Conceptions in the Sociology of the Professions. V: Torstendahl, R. in Burrage, M. (ur.). The Formation of Professions. Knowledge, State and Strategy, London: Sage Publications, str. 81- 93.
- MacDonald, K. M. (1995).** The Sociology of the Professions. London: Sage.
- Makarovič, J. (1993).** Logika dela: zgodovina in prihodnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mesner-Andolšek, D. (1995).** Organizacijska kultura. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Mintzberg, H. (1999).** The Structuring of Professions. London: Prentice Hall.
- Moore, W. E. (1989).** The Professions: Roles and Rules. New York: Russell Sage Foundation.
- Muršak, J. (1991).** Problemi poklicne socializacije. V: Sodobna pedagogika, let. 42, št. 7/8, str. 389-398.
- Nadel, S. F. (1993).** Theory of Social Structure. London: Cohen and West.
- Niklanović, S. (ur.) (1997).** Kako naj svetujem? Prispevki o poklicnem svetovanju. Ljubljana: Izida.
- Olsen P. in Whitaker, J. (1990).** Professions and professionals. London: Billing and Sons LTD.
- Pavelko, R. M. (1991).** The Sociology of Occupations and Professions. Illinois: Peacock.
- Pugh, D. S. (1988).** Professional Structure. Westmead: Saxon House.
- Rus, V. in Arzenšek, V. (1984).** Rad kao sudbina i kao svoboda. Zagreb: Liber.
- Schneider, H. (1980).** Povijest rada. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Stanojčić, I. (1993).** Sociologija rada. Beograd: Novinska ustanova Službeni list SFRJ.
- Super, D. E. in Bohm, R. J. (1990).** Occupational psychology. Belmont: Wadsworth.
- Svensson, L. (2000).** Professions, states, markets and trust. New conditions for the sociology of professions. Paper presented at ESA Professions Network Conference v Jesi. Italija, 4-6 maj 2000.
- Šporer, Ž. (1990).** Sociologija profesija. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
- Titma, M. (1993).** Occupational orientation. London: Routledge.
- Treiman, J. D. (1987).** Occupational Prestige in Comparative Perspective. New York: Academic Press.

Trice, H. M. in Beyer J. M. (1993). The Cultures of Work Organizations. New York: Prentice Hall.

Turner, J. C. in Hoodge M. N. (1990). Occupations and Professions. Cambridge: Cambridge University Press.

Vollmer, M. H. in Miller, L. D. (1986). Professionalization. New Jersey: Prentice-Hall.

PRILOGA – ANKETNI VPRAŠALNIK

1.	Spol:	M Ž
2.	Kakšno vrsto gimnazije obiskuješ? (izbrano možnost označi z X, ali navedi na črto)	1 Splošno 2 Ekonomsko 3 Tehniško 4 Drugo: _____
3.	Kakšno izobrazbo ima tvoja mama? (izbrano možnost označi z X)	1 brez formalne izobrazbe 2 OŠ 3 2 ali 3 letna poklicna ali strokovna šola 4 srednja šola 5 2 ali 3 letna višja šola 6 4 ali 5 letna visoka šola, fakulteta, akademija 7 specializacija, magisterij, doktorat znanosti
4.	Kakšno izobrazbo ima tvoj oče? (izbrano možnost označi z X)	1 brez formalne izobrazbe 2 OŠ 3 2 ali 3 letna poklicna ali strokovna šola 4 srednja šola 5 2 ali 3 letna višja šola 6 4 ali 5 letna visoka šola, fakulteta, akademija 7 specializacija, magisterij, doktorat znanosti
5.	Kakšen je bil tvoj učni uspeh ob zaključku osnovne šole? (na črto navedi vrednost med 2-zadosten in 5-odličen)	
6.	Kakšen je bil tvoj učni uspeh ob zaključku lanskega šolskega leta?	

(na črto navedi vrednost med 1-
zadosten in 5-odliččen)

7.	Pri katerih treh predmetih imaš najboljše ocene? 1. predmet 2. predmet 3. predmet (navedi na črto)						
8.	Kateri tri predmete imaš najraje? 1. predmet 2. predmet 3. predmet (navedi na črto)						
9.	Katera izbirna predmeta si si izbral/a za maturo? 1. predmet 2. predmet (navedi na črto)						
10.	Na katero fakulteto se boš prijavil/a (po prioriteti)? (navedi na črto ali označi z X)	<table border="1"> <tr><td>1</td></tr> <tr><td>2</td></tr> <tr><td>3</td></tr> <tr><td>4</td></tr> <tr><td>5</td></tr> </table> Ne vem še povsem jasno Ne nameravam nadaljevati s študijem	1	2	3	4	5
1							
2							
3							
4							
5							
11.	Na kateri študijski program se boš prijavil/a (po prioriteti)? (navedi na črto ali označi z X)	<table border="1"> <tr><td>1</td></tr> <tr><td>2</td></tr> <tr><td>3</td></tr> <tr><td>4</td></tr> </table> Ne vem še povsem jasno	1	2	3	4	
1							
2							
3							
4							

		5	Ne nameravam nadaljevati s študijem								
12.	Kako ocenjuješ možnosti za vpis na želeni študijski program (po prioriteti navedeni pri vprašanju številka 11.)? (v kvadrat navedi odstotek možnosti)	<table border="1"> <tr> <td>%</td> <td>1. navedeni študijski program</td> </tr> <tr> <td>%</td> <td>2. navedeni študijski program</td> </tr> <tr> <td>%</td> <td>3. navedeni študijski program</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </table>	%	1. navedeni študijski program	%	2. navedeni študijski program	%	3. navedeni študijski program			
%	1. navedeni študijski program										
%	2. navedeni študijski program										
%	3. navedeni študijski program										

13.	Kdaj je v tebi dozorela odločitev o študiju na fakulteti? (izbrano možnost označi z X)	<table border="1"> <tr><td>1</td><td>V osnovni šoli</td></tr> <tr><td>2</td><td>V srednji šoli - po 1. letniku</td></tr> <tr><td>3</td><td>V srednji šoli – po 2. letniku</td></tr> <tr><td>4</td><td>V srednji šoli – po 3. letniku</td></tr> <tr><td>5</td><td>Odločil se bom po informativnem dnevu</td></tr> <tr><td>6</td><td>Ne nameravam nadaljevati s študijem</td></tr> </table>	1	V osnovni šoli	2	V srednji šoli - po 1. letniku	3	V srednji šoli – po 2. letniku	4	V srednji šoli – po 3. letniku	5	Odločil se bom po informativnem dnevu	6	Ne nameravam nadaljevati s študijem										
1	V osnovni šoli																							
2	V srednji šoli - po 1. letniku																							
3	V srednji šoli – po 2. letniku																							
4	V srednji šoli – po 3. letniku																							
5	Odločil se bom po informativnem dnevu																							
6	Ne nameravam nadaljevati s študijem																							
14.	Katere so po tvojem mnenju prednosti študija? (na lestvici od 1 do 5 označi vsako trditev, pri čemer 1 pomeni nepomembna prednost in 5 pomembna prednost)	<table border="1"> <tr><td></td><td>Večje možnosti zaposlitve</td></tr> <tr><td></td><td>Širjenje izobrazbe in usposobljenosti</td></tr> <tr><td></td><td>Lagodnejši način življenja po diplomi</td></tr> <tr><td></td><td>Možnost potovanja v tujino (mobilnost)</td></tr> <tr><td></td><td>Večja samostojnost</td></tr> <tr><td></td><td>Selitev v drug kraj</td></tr> <tr><td></td><td>Spoznavanje drugačnega načina življenja</td></tr> <tr><td></td><td>Spoznavanje novih ljudi</td></tr> <tr><td></td><td>Ugodnosti statusa študenta</td></tr> <tr><td></td><td>Ne vidim prednosti študija</td></tr> <tr><td></td><td>Drugo _____</td></tr> </table>		Večje možnosti zaposlitve		Širjenje izobrazbe in usposobljenosti		Lagodnejši način življenja po diplomi		Možnost potovanja v tujino (mobilnost)		Večja samostojnost		Selitev v drug kraj		Spoznavanje drugačnega načina življenja		Spoznavanje novih ljudi		Ugodnosti statusa študenta		Ne vidim prednosti študija		Drugo _____
	Večje možnosti zaposlitve																							
	Širjenje izobrazbe in usposobljenosti																							
	Lagodnejši način življenja po diplomi																							
	Možnost potovanja v tujino (mobilnost)																							
	Večja samostojnost																							
	Selitev v drug kraj																							
	Spoznavanje drugačnega načina življenja																							
	Spoznavanje novih ljudi																							
	Ugodnosti statusa študenta																							
	Ne vidim prednosti študija																							
	Drugo _____																							
15.	Kdaj je v tebi dozorela odločitev o izbiri konkretne fakultete in študijskega programa? (izbrano možnost označi z X)	<table border="1"> <tr><td>1</td><td>V osnovni šoli</td></tr> <tr><td>2</td><td>V srednji šoli - po 1. letniku</td></tr> <tr><td>3</td><td>V srednji šoli – po 2. letniku</td></tr> <tr><td>4</td><td>V srednji šoli – po 3. letniku</td></tr> <tr><td>5</td><td>Odločil se bom po informativnem dnevu</td></tr> <tr><td>6</td><td>Ne nameravam nadaljevati s študijem</td></tr> </table>	1	V osnovni šoli	2	V srednji šoli - po 1. letniku	3	V srednji šoli – po 2. letniku	4	V srednji šoli – po 3. letniku	5	Odločil se bom po informativnem dnevu	6	Ne nameravam nadaljevati s študijem										
1	V osnovni šoli																							
2	V srednji šoli - po 1. letniku																							
3	V srednji šoli – po 2. letniku																							
4	V srednji šoli – po 3. letniku																							
5	Odločil se bom po informativnem dnevu																							
6	Ne nameravam nadaljevati s študijem																							
16.	Med kolikim številom poklicev si kolebal/a? (na črto navedi število)	<table border="1"> <tr><td>1</td><td>V osnovni šoli – razredna stopnja</td><td>_____</td></tr> <tr><td>2</td><td>V osnovni šoli – predmetna stopnja</td><td>_____</td></tr> <tr><td>3</td><td>V srednji šoli - po 1. letniku</td><td>_____</td></tr> <tr><td>4</td><td>V srednji šoli – po 2. letniku</td><td>_____</td></tr> <tr><td>5</td><td>V srednji šoli – po 3. letniku</td><td>_____</td></tr> </table>	1	V osnovni šoli – razredna stopnja	_____	2	V osnovni šoli – predmetna stopnja	_____	3	V srednji šoli - po 1. letniku	_____	4	V srednji šoli – po 2. letniku	_____	5	V srednji šoli – po 3. letniku	_____							
1	V osnovni šoli – razredna stopnja	_____																						
2	V osnovni šoli – predmetna stopnja	_____																						
3	V srednji šoli - po 1. letniku	_____																						
4	V srednji šoli – po 2. letniku	_____																						
5	V srednji šoli – po 3. letniku	_____																						

17.	Kateri poklic je pri tebi prevladoval:	
	1. V osnovni šoli – razredna stopnja	
	1. V osnovni šoli – predmetna stopnja	
	2. V srednji šoli – po 1. letniku	
	3. V srednji šoli – po 2. letniku	
	4. V srednji šoli – po 3. letniku	
	(navedi na črto)	

18.	Kolikšno vlogo so imeli navedeni dejavniki pri izbiranju tvojega bodočega poklica v osnovni šoli (5. razred): 1. Starši 2. Sorodniki (strici, tete, dedki, babice) 3. Učitelji 4. Prijatelji 5. Sošolci 6. Znane osebnosti 7. Mediji (izbrano možnost označi z X na lestvici med majhno in veliko)	majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko	
19.	Kolikšno vlogo so imeli navedeni dejavniki pri tvojem izbiranju študijskega programa po 1. letniku: 1. Starši 2. Sorodniki (strici, tete, dedki, babice) 3. Učitelji 4. Prijatelji 5. Sošolci 6. Znane osebnosti 7. Mediji (izbrano možnost označi z X na lestvici med majhno in veliko)	majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko majhno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veliko	
20.	Kolikšno vlogo imajo navedeni dejavniki pri tvojem izbiranju študijskega programa		

sedaj (po 3. letniku):

1. Starši

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

2. Sorodniki (strici, tete, dedki, babice)

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

3. Učitelji

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

4. Prijatelji

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

5. Sošolci

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

6. Znane osebnosti

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

7. Mediji

majhno

--	--	--	--	--	--	--	--

 veliko

(izbrano možnost označi z X na lestvici med
majhno in veliko)

21. Preberi spodaj nanizane trditve in na lestvici med nepomembno in zelo pomembno označi, kako pomembni so dejavniki/trditve pri izbiri tvojega poklica oziroma študijskega programa:

1. Raje delam z ljudmi ko stvarmi

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

2. Pomoč drugim ljudem

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

3. Delo z živalmi

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

4. Delo na področju zaščite okolja

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

5. Delo z nečim lahkim in preprostim

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

6. Gradnja in popravilo predmetov z lastnimi rokami

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

7. Delo s stroji in orodji

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

8. Umetniško in ustvarjalno delo

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

9. Uporaba svojih talentov in sposobnosti

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

10. Izdelovanje, oblikovanje in izumljanje

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

11. Predstavljanje novih idej

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

12. Imeti veliko čas za svoje prijatelje

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

13. Sprejemati svoje odločitve

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

14. Delovati neodvisno od drugih ljudi

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

15. Delati nekaj, kar je zame pomembno in smiselno

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

16. Delati nekaj, kar ustreza mojim prepričanjem

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

17. Imeti veliko čas za svojo družino

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

18. Delati nekaj, kar vključuje veliko potovanj

nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno

19. Delati na dinamičnem in zanimivem delovnem mestu	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
20. Zaslužiti veliko denarja	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
21. Nadzorovati ostale ljudi	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
22. Imeti veliko čas za svoje konjičke, aktivnosti in interese	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
23. Postati slaven	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
24. Postati »šef« v svoji službi	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
25. Razvijati in izboljšati svoje znanje in sposobnosti	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
26. Delati kot del skupine z mnogimi ljudmi okoli sebe	nepomembno ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ pomembno
(izbrano možnost označi z X na lestvici med majhno in veliko)	

22. Ko si razmišljal/a o vpisu na <u>izbrano</u> fakulteto, kolikšen vpliv so imeli naslednji podatki na tvojo odločitev:	
1. zanimiv študijski program	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
2. mnenje oz. vpis sošolcev	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
3. mnenje staršev	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
4. bližina fakultete	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
5. zanimiv poklic	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
6. možnost pridobitve štipendije	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
7. možnost podiplomskega študija	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
8. ugled poklica v družbi	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv
9. vtis na informativnem dnevu	noben vpliv ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ popoln vpliv

10. fakulteta, ki jo zmorem	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
11. osip v 1. letniku	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
12. možnost zaposlitve po študiju	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
13. zahtevnost študija	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
14. obisk predstavnika fakultete	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
15. kvaliteten študijski program	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
16. dober zaslužek pri opravljanju poklica	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
17. prijaznost osebja na fakulteti	noben vpliv	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	popoln vpliv
(izbrano možnost, na intervalu med noben vpliv in popoln vpliv, označi z X)			

Dopiši prosim, kar se ti zdi pomembno pri izbiri poklica oziroma študijskega programa, pa v vprašalniku ni zajeto:

Najlepša hvala za sodelovanje!